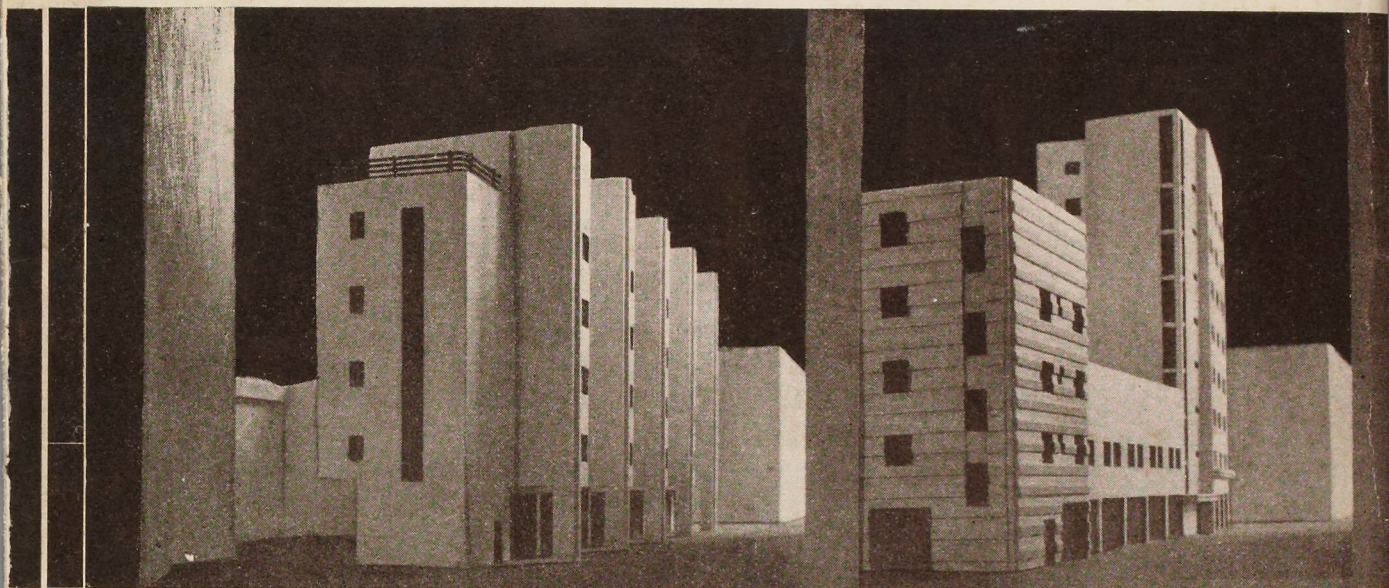

DOKUMENTUM

DOKUMENTUM

MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI BESZÁMOLÓ

BERICHTE ÜBER LEBEN UND NEUE KUNST

BILAN DE LA VIE SOCIALE ET ARTISTIQUE

SZERK: KASSÁK LAJOS
BUDAPEST 1927 V. HÓ
EGYES SZÁM 2 PENGŐ

SONDERBEILAGE

DIE ARBEITEN

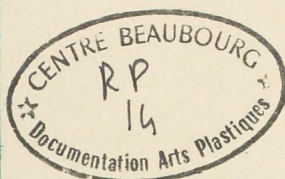
DER GRUPPE

„DAS JUNGE

SCHLESSEN“

DOKUMENTUM

PHÖBUS

KÖNYVNYOMDA
BUDAPEST VI, EÖTVÖS UCCA 31

Hetilapok, folyó-
iratok, árjegyzékek
falragaszok, meghi-
vók, levélpapírok,
cégekártyák és min-
dennemű reklám
nyomtatványok

DOKUMENTUM

Felkérjük azokat, akiket a Dokumentum érdekel, vegyenek részt munkájában azzal, hogy rendelkezésünkre bocsátanak a szociális és művészi életet jellemző híreket, statisztikai kimutatásokat, terveket és fényképeket

Wir ersuchen diejenigen, die am Dokumentum Interesse nehmen, unsere Arbeit zu fördern, indem sie uns Berichte, statistische Ausweise, Pläne u. Fotografien aus dem sozialen und künstlerischen Leben zur Verfügung stellen

Nous demandons tous ceux qui s'intéressent au travail du Dokumentum, désireraient en prendre part, de mettre à notre disposition toute nouvelle, statistique ou photographie, caractéristique pour la vie sociale et artistique

HAT HÓNAPJA

hogy a Dokumentum első füzete megjelent. Elindulásunkkor nem adtunk programot; lekötött munkáink beszéltek helyettünk. A technikai lehetőségekhez mérten fenntartás nélkül adtuk magunkat. Nem művészeti folyóiratot csináltunk, hanem szociális látószögből a mai világkép keresztmetszetét igyekeztünk megrajzolni. Sem pártpolitikai, sem pénzügyi meggondolásból nem festettük át színünket.

Ellenzék vagyunk. De ellenzékiességünk nem merül ki kritikai állásfoglalásokban és realizálhatatlan fenyegetőzésekben. A bennünk erő építő tendenciák szabják meg egyenes útunkat.

Ellenzék vagyunk, de kísérletet sem teszünk a mai világ részletjelenségeinek behatóbb kritizálására. Hogy közelítsünk meg értelmes és indokoló kritikával olyasmit, ami okozat a kauzalitások láncában, melyet teljes egészében ellenszenvesnek s elvetendőnek érzünk. Minden tagunk, minden mozdulatunk maga a tiltakozás.

Kompromisszumra nem vagyunk hajlandók. Amit ma az ember szellemi téren alkot, nagyrészt időszerűtlennek, alkotójához méltatlannak tartjuk. A tehetségek sem érdekelnek bennünket. Túl sok van belőlük és rég kimerültek önmaguk kompromittálásában. Ma már ott tartunk, hogy a felelőtlenség kártékonyabb a bornírtságnál. Az ész, a jellem, a tehetség unalmas drapériái mögött egy van, ami érdekel: a félre nem érthető attitűd, amellyel az ember állást foglal önmagával, társaival s a világgal szemben.

Ezzel a határozottsággal kezdtük el hat hónap előtt. Így folytatjuk, míg anyagilag bírjuk. Pesszimizmus nélkül zárjuk le az első félévet, ahogy optimizmus nélkül kezdtük el.

Kassák Lajos,

Déry Tibor, Illyés Gyula, Nádass József, Németh Andor

E. DONCE-BRISY : A MILIÓ FORMÁLÓ SZEREPE

Van élet és van művészet.

Mindkettő lényegében dinamikus.

Az élet, mely természeténél fogva fenomenális, primordiális anyaga minden értelmi tevékenységnek. Az emberi értelemre hárult minden korban a természetes káosz ésszerű és harmonikus organizációjának vagyis a primordiális adottságok osztályozásának feladata. A ritmus és szintézis akarása, tudatosan vagy öntudatlanul, minden agyat serkent.

Hátra van a metódus:

A deduktív, konceptuális bázisú módszer társadalmi, vallási és metafizikai a-priori-k összességén alapul; rendelkezésünkre bocsátja valamennyi tudományos, filozófiai, etikai vagy esztétikai módszert, mely értelmi megnyilvánulásainkat függővé, örök sztatikájúvá próbálta tenni: a dogmákat.

Vannak esztétikai dogmák, amint hogy vannak vallási, társadalmi, erkölcsi, filozófiai dogmák. Az iskolákban múzeumokkal illusztrált esztétikai dogmákat tanítanak. A múlt század tudományos forradalma közelebb hozott bennünket az élethez. Megölte a dogmákat, az a-priorik-at: a konceptuális deduktív módszereket. A kísérleti orvostudomány és a kísérleti lélektan már valóságok, ezzel szemben a kísérleti esztétika még nincs megalapozva. El kell pusztítani a megkülönböztető és elválasztó érzeteket. Az experimentális orvostudomány és lélektan bizonyítja, hogy az emberek, ha nem is azonosak, de fizikailag és pszichológiailag semmiesetre sem elütők. Különbözik az említett tudományoknak nem lenne létjogosultsága.

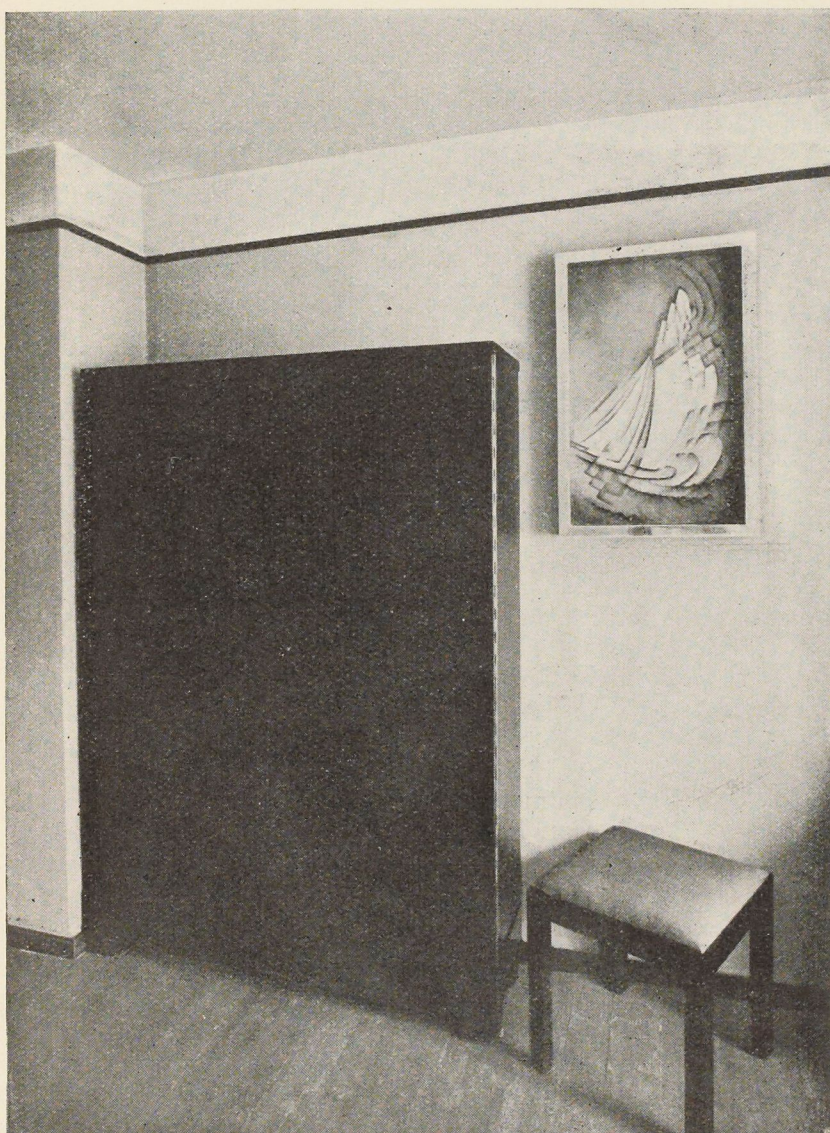
Az esztétikai jelenségek bázisai érzéki, érzelmi vagy agyi megnyilvánulások. Csak szubjektív hatásaikban ismerhetjük őket. A dolgok csupán az én-ünkkel való viszonyukban szépek. Egy felület nem lehet önmagában kék, vörös vagy zöld, csak a szemmel való viszonyában, mely érzékeli.

Az emberen kívül eső valóságok is vannak: ezek a formáknak, színeknek logikai és tudományos viszonyai.

Ha elfogadjuk ezen viszonyoknak tudományos természetét, ha elfogadjuk az ezen viszonyokat észlelő lelki fenomének és az őket analizáló agyi jelenségek tanulmányozásának lehetőségét, módunkban van az új esztétika lefektetése. Nincs többé helye dialektikus vagy spekulatív esztétikának. A ma művészetelméletének egy tudományos esztétika megalapozása a feladata, mely lehetővé teszi, hogy a jövő művészei tudatosan, tudományos módszerekkel alkossanak szépet.

Az ember szellemét a történésekben folytonos közreműködése formálja. A kísérleti lélektan kellően bebizonyította a millió determináló szerepét. Az egyén abszolút cselekvési szabadságában hinni, annyit jelent, mint az agyat szabadon, a környező esetlegességektől függetlenül működő szervnek tekinteni, vagyis elvágni a kapcsolatot a gondolat és élet között.

Individuális és kollektív életünket külső jelenségek ránk való hatása alakítja. Az érzékeink, akár az antennák, állandóan receptív állapotban vannak, állandóan vibrálnak a külső behatásokra. Valamennyi behatás determinálja a fölvevő szerv fiziológiai elváltozását. Nem a külső világot, csak az impressziókat ismerjük, melyeket az az érzékeinkre gyakorol. Ezen szenzoriális benyomások végtelenje képezi agyunk főtáplálékát. Belőlük szövődnek eszméink. Nincs világkép, mely közömbös lenne számunkra, Minden szenzoriális benyomás affektív reakciót idéz

Emil LANGE, Breslau : Möbel.—Butor.

elő (öröm, fájdalom) és természetesen asszociatív reakciót is (reminiszcencia, összehasonlítás, általánosítás, absztrakció, szintézis.)

Elvitathatatlan tény, hogy a szenzoriális jelenségek előfeltételei minden affektív és értelmi életnek.

Ebből felmérhetjük e jelenségek fontosságát, megállapíthatjuk, mennyire hat a miliő az egyénre, mily mértékben formálja a saját képére, csatornázza a gondolatait, parancsolóan irányítja gesztusait és szokásait, egyszóval: determinálja egész pszichikai lényét.

Ha elfogadjuk, hogy a miliő reflexe az egyéneknek, azt is el kell fogadnunk, hogy az egyének reflexei a miliőnek. Van külső világ és van **én**.

Az ismeret sík-

ján tagadhatjuk a fizikai világ realitását. Marad az érzéki világ realitása. Ez belső realitás.

A lényeknek és dolgoknak vannak fizikai és metafizikai tulajdonságaik, melyek összefüggőek és csak szubjektív lehet a disztinkció köztük. A színezés például vizsgálható fizikai és metafizikai szemszögből, vagyis tudományos, illetőleg fiziológiai és esztétikai síkról. Az esztétikát absztrakciós, szintetikus, harmónikus törekvésnek definiálnám, amely a formákból, hangokból, színekből vagyis az alapvető szenzoriális benyomásokból indul ki, hogy e benyomásokat szubjektív ritmus szerint rendezze. És miután a szubjektív ritmus a pszichológiai világba törvényszerűséget visz, nem tartjuk lehetetlennek a korunk kollektív életének kaotikus elemeiből való új kollektív esztétika megalkotását,

Ilyformán a szép az elemek ritmikus elrendezettségéből támad és a művészet megszűnik természetes lenni, hogy kollektívvé váljon.

Amíg a művészet — és különösképpen a plasztika — imitációs fázisát élte, a kollektív esztétikának nem volt létalapja. A ma művészeit az teszi ki-magaszlóvá, hogy igyekeznek lerázni az imitációs ösztönt és az alkotás teremtő ösztönét követik. Az alkotás a fizikai és pszichológiai világot kormányzó törvények keretei közt lehetséges csupán. Az alkotás művészete tehát nemcsak az új, hanem a racionális és kollektív felé is tendál. Az ember agyát jellemzi, hogy rendre és logikára van utálva. Ezért par excellence emberi tudomány a geometria. Minden idők legnagyobb emberi drámája volt a harc a természetes kaosszal, melynek motivuma a harmónikus élet, harmónikus miliő és az egyensúlyban levő társadalom szükségérzete.

Korunk polgári miliójét kaotikussá teszi a tény, hogy a benne élő emberek a materiális életvágy dominálja, nem törődnek a harmóniával, nem érzik szükségét a tiszta, celebrális rendnek. Ily miliő csak örökössé teheti a szellemi ziláltságot s az egyénnek és társadalomnak labilis egyensúlyát. A modern élet nem ritmusra mozog és ez a főoka a kiáltó társadalmi egyenlőtlenségeknek, melyek még csak meg sem botránkoztatják a harmónia érzetétől idegen agyakat.

A jövő művészeire hárul a harmónikus miliő megteremtésének feladata, mely az esztétika síkjáról kiindulva át fog terjedni az emberi, szociális és közgazdasági síkokra is. A művészettörténet arra tanít, hogy a művészet minden időkben a kor reflexe volt. Néha előtte járt és ilyenformán hozzájárult a kor karakterének fixálásához. Nem tulzás azt állítani, hogy e korokban a művészet forradalmi szerepet töltött be. Általánosan elfogadott tény, hogy azok a szép formák, melyek megegyeznek látószervünk természetével. Nos, e szerv feltételezi az eszmék egész csoportjának a játékát. Másrészt az emberben semmi sem sztatikus; minden változik, fejlődik: egyesből általánossá, kaoszból renddé, anorganikusból organikussá; a harmónia a ritmus felé. E fejlődést a látás szerve lassíthatja vagy gyorsíthatja. A mozgásban levő miliő szokásokat kreál; aminek logikailag szenvedést kellene okoznia — romlottság vagy szenzoriális szadizmus folytán — tisztátalan gyönyör forrásává válhat. Bizonyos korok látószervét oly dolgok elégettették ki, melyeket mi csunyáknak találunk, melyek miliójében nem tudnánk élni.

Az élet megváltoztatta esztétikai érzékünket. A matematikára támaszkodó tudományos forradalom meggyorsította a tempót az új esztétikai koncepció forrása, az új rend felé. A miliő, amelyben élünk, a házaink, uccáink, városaink, erkölcsünk, törvényeink közgazdasági rendszerünk düledező tanúbizonyságai az egykori rendszertelenségnek. Forradalmi szellemet jelent az; mikor az emberek széttörni igyekeznek a kereteket, melyek közt fulladoznak. Már pedig fulladozunk házainkban, uccáinkban, vénhedt városainkban. Fullaszt bennünket a szűk morál, a szúrágta individualista társadalom. Szorít minden, ami bennünket körülvesz, akár a nyakvas. Ami örömet okozott nagyapáinknak, nekünk szenvedést jelent. Forradalmi dráma színpadán vergődünk. Törjük szét a csinált, konvencionális kereteket. Helyet a logikus, racionális és kollektív rendnek. Valósággá kell tenni a miliő harmóniáját az alaptól egész a csúcsig. Az esztétikai gyönyör nem szenzoriális csupán; harmóniából, egyensúlyban álló arányokból áll; spekulatív örömrzét, celebrális kielégülés, de matematikailag a legmagasabb csúcsoakat éri el.

Meg kell valósítani az imponderábilis ritmust, mely az egyént összeforrasztja az otthonával, az uccával, amelyben él; a várossal, ahol lakik; a gyárral, ahol dolgozik. A modern élet rációjává vált művészet áthatja, megváltoztatja az életet, az agyvelőket, új szokásokat, új gondolkozást, felsőbbeségesen kollektív szellemet alkot: röviden: más embereket. Ezekután könnyű felfogni, mily mély

Arch. G. HIRSCH-PROTSCH, Breslau : Bücherschrank — Könyvszekrény

emberi forradalom készíthető elő ily módon, mily kollektív ritmusú új rend. A tegnap világával szemben felépítjük a holnapét, egészséges, tiszta harmónikus intérier-ökkel; megtisztított uccákkal, városokkal; világos, logikus, öntudatos, harmonikus emberekkel. Mily nagyszerű lehetőségek a művészek számára! Az új, egyedül racionális és logikus szociális és gazdasági rend elmaradhatatlanul megvalósul, ha a mult előítéleteiből és individualista miliójából kimenekült emberek akarják és követelik. A gyökeres átváltozás elkerülhetetlen spirituális tény.

Ford.: PAJZS GYÖRGY

NÁDASS JÓZSEF VERSEIBŐL

MÁJUS TIZENÖT

tanuld meg a szót amit mondok a szerelmesek útjai kiszámíthatatlanok

minden után vágyakozom és mindent megteremtek magamnak tenyeremből és szememből születettél

vannak ostoba és tisztátalan napjaim és napjaim mikor magamat élem te is ismered a tévelygő leányt és a férfiakat akiket a hisztéria rángat kötelén

nekünk tisztán kell tartanunk magunkat és nyugodt vagyok ha elmondhatatlanok is álmaim

lehet hogy amit felépítettem csak holnapig tart

de akkor holnap új házat építek magamnak

a fákat kitépheti a szél én megmaradok

biztos vagyok és változhatatlan

és örülök neked akit kiválasztottam és aki kiválasztottál magadnak

most pedig figyelj

s értsd meg a hangot amit beszélek

MÁJUS TIZENNYOLC

csendben vagyok és hallgatok útjaim körül a sár

szerelmesem nevetése vezet hogy átértem a szigetre

itt maradok egy darabig nem mozdulok jól van ahogy van

semmiről sem feledkeztem meg de minden úgy van jól ahogy történik meg fog változni minden csak tőled és tőlem függ az egész

a réten fekszünk

látod a folyót, ahonnan elindultunk

és azt a mezőt, ahol az ő tehenei legelnek

MÁJUS HUSZ

keleti szél nyugati szél

a fájdalom íve alatt

keserű és mély kutak nyílnak belőlem

és az ágyon fekve gondolkozom

testek álltak mellettem akik eltűntek

távoli világomat építés közben szétszedtem megint

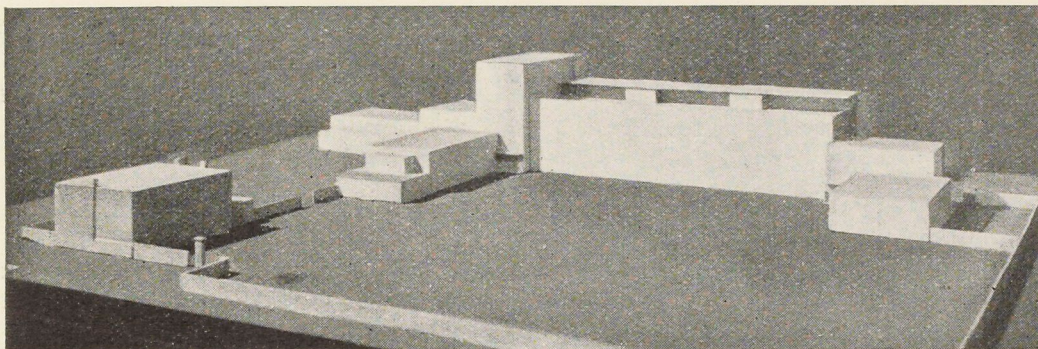
idegen asszonyt találtam aki az ismeretlen férfi ágyából felkelt és ideült

annyiszor változtathatom meg az életet ahányszor akarom

nem védekezem magam ellen

van egy test amit hordok hogy jogaimat el ne vitassa senki

s a fa hangot bocsájt ezen az éjszakán

Ing. H. LAUTERBACH, BRESLAU : Volksschuleprojekt—Iskolaterv.

ZU DEN ARBEITEN DER KÜNSTLER: „DAS JUNGE SCHLESIE“

I.

Am Anfang des Jahres 1925. erschien in der Zeitschrift „Ma“ durch gütige Unterstützung und Gastfreundschaft des Herausgebers, unseres Freundes **Kassák** Lajos, ein Sonderheft mit dem Titel „Das Junge Schlesien“. Man wird sich vielleicht an dieses Heft erinnern, welches in Österreich und Ungarn und zum Teil auch in Deutschland zum ersten Male die junge schlesische Kunst der Allgemeinheit geschlossen zeigte.

Zwei Jahre sind seit dieser Veröffentlichung vergangen.

Zur Wiederbelebung des allgemeinen Interesse für Kunst und freie Gestaltung, für die Förderung der jungen Talente und den Austausch der schlesischen Produktion in Wort und Bild mit den Nachbarländern hat sich am 25. Januar 1927. nach gründlichem Wechsel abziehender und zuziehender Künstler von Neuem die Arbeitsgemeinschaft „Das Junge Schlesien“ zusammen getan, um von der schlesischen Kunst jeweilig einen Querschnitt zu zeigen, das, was sich aus den Lehrern und ihren Schülern entwickelte, das, was in Schlesien gehemmt und in anderen Städten von unseren Künstlern gefördert wurde, Qualitätserzeugnisse und Ideen von anerkannten Meistern neben solchen, von denen wir in ihrer Entwicklung erfreuliche und interessante Resultate erwarten. Wir wünschen, den „Dokumenten“ unserer Zeit auf der Entwicklungslinie der europäischen Kunst und Technik den Beitrag zu geben, welchen andere Länder und Gruppen schon vor Jahren durch keine wirtschaftliche Not gehindert der Allgemeinheit liefern konnten.

Wir sind uns, Dank der Ideenübereinstimmung mit den Reichsbehörden und Ministerien in Berlin, bewusst, dass wir uns hierbei Verpflichtungen auferlegt haben, die uns Freude und Schwierigkeiten in gleichem Masse bescheren werden.

Es ist uns an der künstlerischen und wirtschaftlichen Bindung um den Kulturaustausch mit Ungarn schon deshalb besonders viel gelegen, da wir geografisch unseren ungarischen Kollegen am Nächsten gelegen sind. Wir rufen unsere Gesinnungsgenossen in Ungarn dazu auf, ihre Arbeiten von Zeit zu Zeit auch in Schlesien zu zeigen.

II.

In **Niederschlesien** hat besonders die Stadt Bunzlau von sich Reden gemacht. An der keramischen Fachschule wirkte bisher Professor Johannes Martens, den nunmehr Professor Artur Hennig abgelöst hat. Als Lehrer an der Städtischen

Berufsschule ist im Verein mit den Regierungsbehörden der Maler Carl Robert Pohl um die Organisation wandernder Kunstausstellungen in den Schulen bemüht.

Die im **Riesengebirge** ansässigen Künstler versuchen die Tradition der berühmten handwerklichen Heimindustrie durch ihre künstlerischen Qualitätserzeugnisse von ihrem Zentrum Hirschberg aus zu erneuern und bekannt zu machen. Hierzu gehören der Leiter der Warmbrunner Holzschnitzschule, Professor dell'Antonio, der Metallbildhauer Zitzner aus Boberstein und der Holzbildhauer Helmuth Benna aus Oberschreiberau u. a.

In **Oberschlesien**, welches sich vor der Abtrennung besonders um die Pflege der bildenden Kunst und des Theaters bemüht hatte, sind jetzt enge Kreise der Kunstpflege um die Stadtbeamten und Siedlungsgesellschaften entstanden.

Es dürfte unbekannt sein, dass von Architekt Professor **Hans Pölzig**, der 13 Jahre lang die Leitung der Breslauer Kunstakademie vor August Endell inne hatte, ein grosser Teil schönster, moderner Breslauer Bauten stammen, und dass die von Architekt Erich Mendelsohn — Berlin errichteten bekannten Bauten des Seidenhaus Weichmann in Gleiwitz und der Mezer-Kaufmannschen Textilwerke in Wüste-Giersdorf auf schlesischem Boden stehen. Auch Prof Otto Bartnig schuf in (Zeipau) Schlesien eine Reihe interessanter Industriebauten. Von den wichtigsten Werken des verabschiedeten Baurat Max Berg werden wir noch öfters Abbildungen zeigen und behalten uns vor, das Material der in Schlesien arbeitenden, schlesisch gebürtigen oder erst kürzlich von Schlesien fortgezogenen Künstler von Zeit zu Zeit in laufenden Publikationen zu ergänzen. Hierbei scheint es uns ratsamer zum Charakteristikum eines Künstlers mehrere Arbeiten vorzuweisen, aus denen sich der Betrachter ein Bild der Persönlichkeit machen kann, als einen losen Querschnitt bei Veröffentlichungen einzelner, zusammenhangsloser Bilder zu bieten.

III.

Im Jahre 1926. wurde der bisherige Leiter der Schlesischen Heimstätte in Breslau, Architekt Ernst May als erster Stadtsbaurat nach Frankfurt a./M. berufen. Mit ihm verloren wir eine ganze Reihe seiner früheren schlesischen Mitarbeiter, die ihm nach Frankfurt a./M. folgten. Zu diesen gehören der Maler Hans Leistikow und der Architekt Carl-Hermann Rudloff. Wir überlassen es May's Veröffentlichungen im „Neuen Frankfurt“ von der Entwicklung dieses Künstlerkreises an seiner neuen Wirkungsstätte Zeugnis abzulegen und werden nur vereinzelt die älteren Arbeiten der drei genannten Künstler zur Ergänzung für ihre frühere Tätigkeit in Schlesien zum Abdruck bringen.

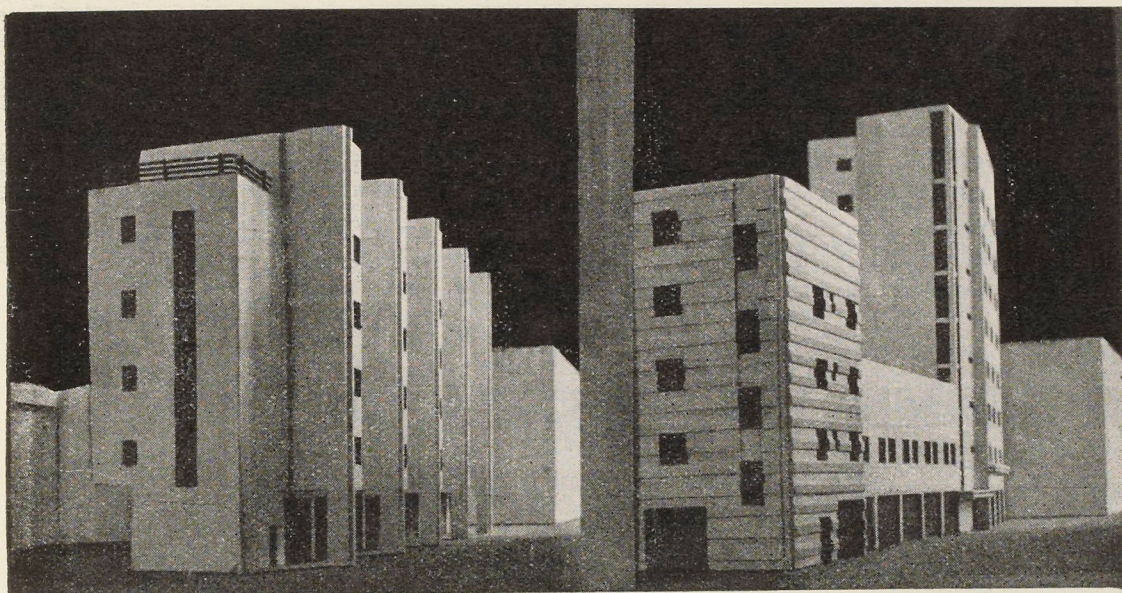
Aus der schlesischen Dichter- und Dramatikergeneration seien folgende Namen vermerkt: B.A. Aust Fritz-Walter Bischoff, Hans Gathmann, Max Herrmann-(Neisse), Ludwig Meidner, Gerhart Pohl, Arnold Ulitz, Arnim T. Wegener, Franz Zeise sowie Arnold Zweig.

Von den zeitgenössischen, einheimischen Komponisten sind zu nennen: Hermann Buchal, Karl Sczuka, Gerhard Strecke und Ernst-August Völkel.

Um moderne Theaterregie, Bühnenkunst und Bühnenbildgestaltung sind bemüht: B. A. Aust, Dr. Herbert Graf und Günter Hirschel-Prottsch aus Breslau, Maxim Frez in Oberschlesien.

Bekannte Maler, die aus Schlesien stammen und jetzt ausserhalb wirken, sind: Das Brüderpaar Erich und Fritz Erler, die Professoren Willy Jäckel, Plontke, Eugen Spiro, Sebba und die Bildhauerin René Sinteris.

Maler, die zur Zeit in Schlesien wirken, sind: Isidor Aschheim, Willy Braun, Paul Dobers, Paula Grünfeld, John Gutmann, Julius Haberfeld, Paul Hübener,

ADOLF RADING, Breslau: Wettbewerbsprojekt — Épület.erv

Hermann Kirchner, Ludwig-Peter Kowalski, Georg Nerlich, Reissert, Schulsinger und Heinrich Tischler; an der Akademie die Professoren: Alexander Kanoldt, Carlo Mense, Oskar Moll und Otto Müller. Zu unseren auswärtigen Mitgliedern gehören: Hans Leistikow, Frankfurt a./M. und Carl-Robert Pohl in Bunzlau.

Aus den Kreisen unserer Architekten seien folgende Namen aufgezählt: die Stadtbauräte Dr. Ing. Althoff und Max Berg, Breslau; Ernst May, Frankfurt a./M. und Schabik, Gleiwitz. Die Professoren Adolf Rading und Hans Scharoun aus Breslau; die Diplom-Ingenieure Heinrich Lauterbach und Gerhard Schröder aus Breslau und Hermann Voigt aus Oppeln. Der Stadtbaumeister Richard Konwiarz, Breslau; der Regierungsbaumeister Hannes Schoof, Oppeln und die freien Architekten: Wilhelm Anders, Elmar Brendgen, Theo Ejfenbergerger, Moritz Hadda, Paul Häusler, Heim & Kempster, Günter Hirschel-Prottsch, Emil Lange, Ludwig Moshamer und Heinrich Tischler aus Breslau, Auras aus Chemnitz, Albrecht Jäger aus Leipzig, Hellmut Lubowski aus Oppeln, Herbert Sprotte aus Hleiwitz, sowie der künstlerische Leiter der Siedlungsgesellschaft Breslau-Pawelwitz, Reinsch.

Bei den Gebrauchsgrafikern sind folgende Künstler anzuführen: Arno Hartwig, Oskar van Hout, Hans Machunze, Erich Murken und Fritz Wiener aus Breslau, Hans Leistikow aus Frankfurt a./M., und Adolf Retau aus Schweidnitz.

Zu den wesentlichsten Bildhauern Schlesiens gehören: Professor Robert Bednorz, Dr. Curt Bimler und Thomas Myrthek aus Breslau, ferner Hellmut Beana aus Oberschreiberhau.

Unter den Kunstgewerblern möchte man folgende beachten: für Textilien, Webereien und Stickereien: Frl. Traute Nagel, Frl. Anita Ronge, Frau Ainecky-Choru aus Breslau, Frl. Margarethe Heinrich in Görlitz, Frau Traute Kosterlitz-Wagner in Oppeln, Frau Liese Thon-Rodewald in Köln und der Architekt Schönborn in Öls. Für Metallbildhauerei: die Brüder Alfred und Conrad Scheu und Schröder, Breslau; Fitzner, Boberstein. Für Glasschliff: Richard Süßmuth, Penzig; für Keramik: die Professoren Artur Hennig und Johannes Martens in Bressau.

Um die künstlerische Gestaltung von Spielzeug waren bemüht: die Maler Paul Dobers, Hans Leistikow, der Architekt Ernst May und die Maler Gebrüder Scheu.

Für moderne Schulerziehung tritt in Breslau der Volksbund für neue Erziehung, beziehungsweise der „Bund Entschiedener Schulreformer“ durch seinen Vorsitzenden, Direktor Ganzenmüller, ein.

Als förderlichen Menschen um Schlesiens Kunstleben gilt es noch, den Namen dr. Bonrad Hahn zu erwähnen, der seit mehreren Jahren als Assistent des Reichskunstwartes in Berlin tätig ist.

G. HIRSCH-PROTSCH

A GRAMMOFÓN PROBLÉMÁI

Ez a hangszer ma nagyon különböző feladatokat teljesít s egyszerre kettős irányban hódít tért. Egyfelől a családias jellegű házi összejöveteleken végez lankadatlan tapórszolgálatot s ma már pótolhatatlanul helyettesíti a táncoskedvűek zongoristáját. Másfelől a nagy művészek előadását örökíti meg és ilyformán teljesít beláthatatlanul fontos és a filmmel párhuzamos kulturmunkát. A most élő Paganini és Liszt Ferencek játékmódja ezentul nem száll porhüvelyükkel sirgödörbe, mert — bizonyos mértékig — tovább él a grammofoon lemezein. Bizonyos mértékig, mert a lemez abban is hasonlít a fényképhez, hogy csak felkelti vagy ébren tartja az eleven benyomás alapján már előzőleg megalkotott benyomásainkat. Mindkettő voltaképpen asszociációt ébresztő eszköz, amelynek segítségével visszahívhatjuk és újból megszerkeszthetjük az elfelejtett élményt, de amely a realitással nem veheti fel a versenyt. A fénykép hasonlósága csakis akkor állapítható meg, ha a lefényképezett személyt ismerjük vagy ismertük s a hasonlóság fokát földézett emlékeinkkel ellenőrizhetjük. Ugyanez áll a Huberman-lemezre is, amely csakis addig nyújt nekünk kimerítő hangképet, amíg a reális Huberman játéka még fülünkben cseng.

Ez a tény már a grammofoon természetéből is következik. Tudjuk, hogy e hangszer gyorsaság szabályozója a sebességgel egyetemben az azzal azonos rezgésszámokat is korlátozza. De minél kisebb a rezgésszám, annál alacsonyabb a hangmagasság. Az utóbbi tehát az előbbivel elválaszthatatlanul szoros kapcsolatban nő és fogy. Ez a körülmény viszont döntő befolyást gyakorol a hangszínre, amely sűrítve, higitva épp úgy változtatja árnyalatait, mint a festék színe... Hogyan állapítsuk meg a reálisan sohasem hallott énekes hangszínét, amikor a gyorsaság szabályozó rugó félretologatásával bármely tenoristából tetszés szerint basszistát és bármely altistából szopránt faraghatunk? Elegendő, hogy a keringő lemez futását csupán néhány ponttal fékezzük és Huberman hegedűje már a brácsa fátyolosan

mély hangján szól hozzánk. Ki mondja meg annak, aki az élő Hubermant sohasem hallotta, hogy a gyorsasági táblázat számtalan pontja közül melyik fedi az egyedüli valóságot?

A grammofoon egyébként meg is változtatja a tényleges hangszíneket s már ennél fogva sem ad abszolút hű, autentikus fölvételt. Itt is megőrzi a filmhez való rokonságát. Az akusztikára átvitt értelemben azt állíthatjuk róla is, hogy egy sikra projiciálja a teret. Az énekek és hangszerek különböző színei közös nevezőt kapnak a grammofoon speciális hangszínében, amely együtthatóként keveredik mindegyikük árnyalataihoz. A sokfejú orkeszter a grammofoonlemezen egy orkesztrionná módosul, illetve laposodik, azaz egy hangszerré, amelynek a különböző zenekari hangszerek csakis részei, komponensei. Ezek így is működnek, de mindegyikük hangjával állandóan együttcseng valami, ami nem az övék, ami kívülről kerül beléjük, ami sajátosan orkesztrionos, illetve grammofoonos.

A grammofoon eszméje, igazi jelentősége csakis akkor fog kibontakozni, ha e hangszer az önálló fejlődés útjára lép, vagyis a filmhez való párhuzamát következetesen kiépítve, fölismeri és megvalósítja azt, ami neki — és csakis neki adatott. Ha nem reprodukálja továbbra is csupán más hangszerek mondani valóját, hanem megtalálja a saját terepét. A grammofoon hangszer, mint minden más, tehát oly irodalomra van szüksége, amely számára — és csakis számára íródott. Ennek az irodalomnak lehetősége, hívatása és vélcélja az volna, hogy felfedezze, kiépítse és megtermékenyítse mindazt, ami a grammofoonban egyszeri, ami abban más hangszerek részére megközelíthetetlen, utánozhatatlan, elérhetetlen minőség. Az egyes hangszerek tökéletesítésének egyetlen módja az, hogy legbensőbb természetüket kikutassuk és eszerint alkossuk meg jövője irányvonalát. Az első igazán grammofoonyszerű grammofoonlemez az lesz, amelynek hatásait semminemű más hangszer nem tudja majd helyettesíteni.

JEMNITZ SÁNDOR

UJRA FÖL

magánosságodban lombtalan

szél kapta el hulló gesztusaid levelek buknak mögötted intések búcsúzások
a síkos járdán hol véletlen s percek szigorú árama sodor micsoda szél ez

micsoda víz

mi fojtotta beléd a szót évek óta mi fojtotta beléd a kiáltást felébreszthetetlen
feledés enyhe hullámain fel-felriadt ujjaid hány ág után kaptak hányszor a nap
köteleibe

a síkos járdán hol annyi vér ömölt kiköpött düh undor kiköpött keserűség füst
hányszor elszakadt itt kezeim horgonya szívem horgonya hányszor felszakadt
szállodai szobákban hol délután a halál hervasztja az inget
délutáni szobákban hol a gyűrt ing emlékeztet a halálra s hervasztja a szerelmet
hervadó szobákban hol a vánkások közt haldokló szerelmed illata árad életed
ebben az áramban minek ízét éreztem csak irányát soha

bölcsönkre keringő lágy liliompihék anyánk meleg dalából
forró csirájára alig emlékszik már a lombhullató szív az öntözetlen szem
simogatások legyezték egykor arcunk nővéreink kezei tejnedvű levelek
üzenetek illata ő tavasz ide érnek némán kimúlni az elsülyedt harangok
nyelvük alatt a kifejthetetlen gyöngy a panasz
vidámság puha madaram torkában undorodva némítottalak el
gyermekkoromból ajtók dörrenését hallok az elítélt lehanyatlik

a tükröt a tányért a kilincs szárnyait
a könnyező ablakot kéményem búcsúzó zsebkendőjét a dalt
egykedvűen hagytam el
mögöttem egy állat sírja ömlő vérét
sarkokon levágott kéz mutatja sorsom

 tovább

tovább csak tovább születés és halál légvezetékben lebegő fürtökkel ha ingadozva
ha tájékozatlan is
emlékezet könnyű felhői alatt kicsit elfogódva kicsit óvatosan
óvatosan s belül már gyászoló eleganciával esti szellők finom ízlése szerint
tűnődés s hasztalan cigaretták ízével a fejben
jobb felől a süket bal felől a vak közönyös kezeid

légüres ez a táj állnak a felhők dermed a csend hallani amint
hűvös ködökben sisteregve forog a kiméletlen nap a kiméletlen hold
a nedves lomb az ablakhoz verődik a halott házmaster szívére fordul
hasztalan zajongnak hasztalan döng a kapu fáradt ő fáradt a folyosó puha
szőnyegén tompuljon el az élet ússzon el benne amiként
az ő élete is már mély patakban úszik s felelget a vízsusogásnak
légüres tájban hol csak a gyárkérmények s a bebörtönzöttek gondolatai
füstölnek fel az elnéptelenedett magasságokba egy mult századbeli isten
ködhullája felé s csak a külvárosok el- s felbukkanó zátonyai között
csavarog még egy ittfelédett dal átsap szívemen ám róla ezúttal nem kívánok
szólni

valamint az akasztottról sem ki e dal fodraiban leng és figyelmeztet
sorsomra sorsodra mely várakozások s ábrándok csendjében foszlik észrevétlen
korommá s lecsapódik hajnali folyókra valamint

a várakozás-mélyítette szemekről sem gyalázatukban érő szeretőkről
 egy szegény de szép munkásleány történetéről az elveszett kőműveslegényről
 kiről levedlettek már az enyhe költészet s megváltás jelzői s már egyedül
 riad csak reggelente a didergő jövődő s a gyárkürt jajaira
 nyíló fejeket ingat ez a szél lassan súlyosodnak s fonnyadtan hullnak le a
 keserű ágakról
 s a megnémult paraszt száradó élete egyenletesen száll pipája füstjében a
 csillagtalan estbe
 savanyú ízét érzem szájamban annak mit nem mondhatok ki s nem nyelhetek le
 fekete fogu kísértetek fogják karon délután a munkakeresőt a lágy pompa és
 hatalom tornyai alatt
 az éhségről általában bármennyire költőietlen s divatjamúlt is már az éhségről
 az u. n. proletáriátus szenvedéseiről
 az öngyilkosság hirtelen csöndjéről
 s a hördülésről mi annyiszor elállítja szívem kronometrikus dobogását
 annyiszor elállítja
 ebben az áramban minek ízét éreztem csak eddig irányát soha

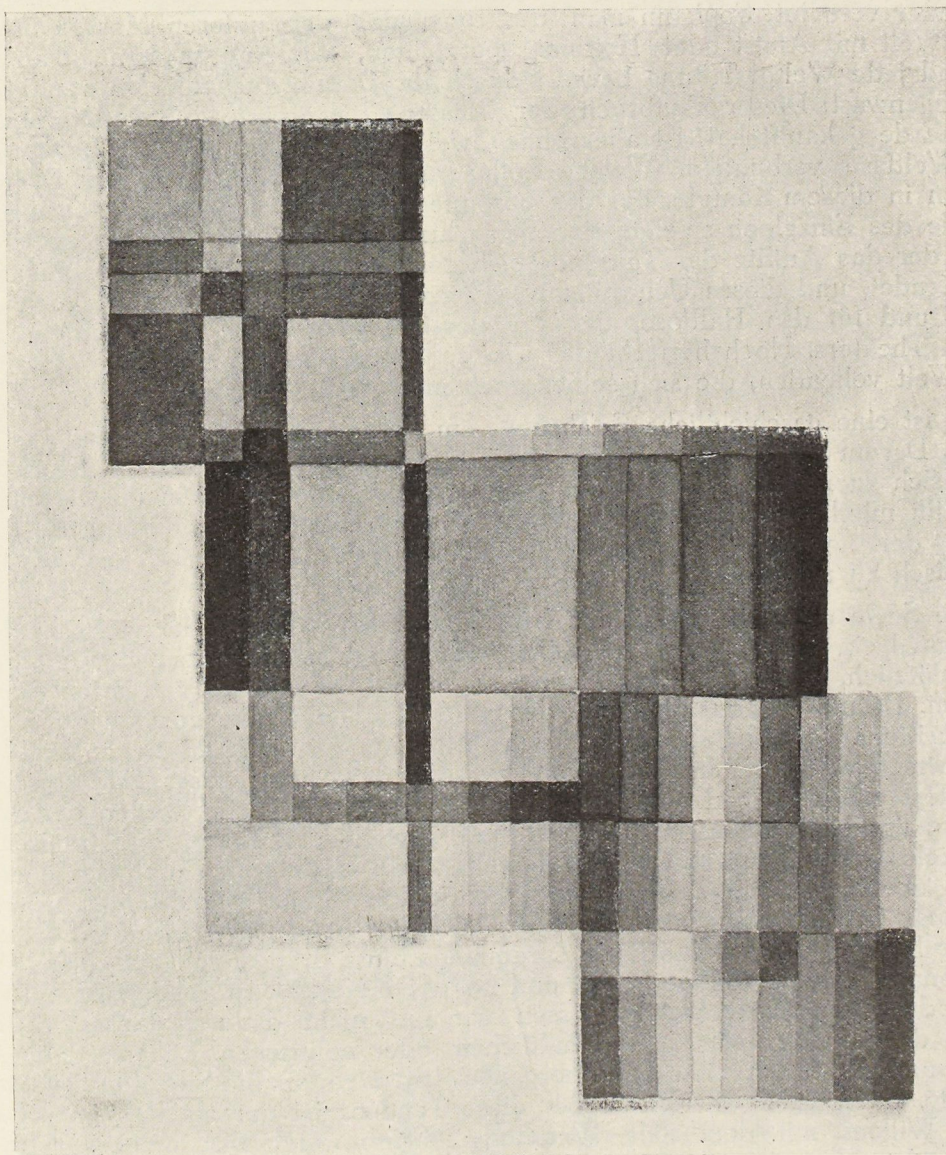
távolodva egyre attól mi lehattél volna kicsit közönyösen kicsit elfogódva
 ügyesen siklódtam a nap kései között s akadályokon át mikről magam sem
 tudtam mitől választanak el
 feldobva párszor a szintváltó szívet egy mosoly ellenében vagy csak a játékért
 fej vagy írás veres vagy fekete mosoly vagy harag mi a véletlen égből az
 érkező arcába zuhan
 a símulékony ujjakkal megejtett ajtó széljárta üres balkonra nyílt alatta a
 tenger
 a szelíd gesztusokkal félrehúzott éj mögött a napba ásító hajnal várt
 unalom s a kaland lépcsőin a rohanástól lélekzetet veszve a rémülettől
 megálltam hallgatóztam a nyitvahagyott ablakon gyermekzokogás
 hajolt mint finom füst micsoda üzenet ez volt az ifjúságom
 rügyek emléke ó tavasz mikor Ikarusz kibontotta szárnyát
 s egy keleti ország szívéből a remény csattogva felszaladt mint a lift
 savanyú ízét érzem szájamban annak mit nem mondhatok ki s nem nyelhetek le

a bezárt elfeledt penész hűvös virágaival koszorúzott agyban
 áporodott álmok s nyirkos tükrök között kései visszhang
 dobban visszaverődik hullám lesz s e hullám bosszús morajlásaiban
 felzúdulnak az elárult tervek lekéssett indulások
 a nehéz fejet támasztó tenyér kagylóiban micsoda szélvész megveszett orkán
 tengeri zaj
 elfeledt kézfogások eskük simogatások zokognak mialatt
 a láthatár mögött üvöltve merülnek fel a fiatal hónapok
 röhögve kapnak a nap szekereire dörög a patkó keserű kormot habzik az ég

csend! fel a függőnyt! az éj ráncai közt halálraüzött bekerített állat
 emlékek kúszált szavak bozótjaiban a földet harapva véres szemekkel rázza a
 húsbavágó erek
 indáit finom lasszók s csörgő serpentinek fején de szélköszörülte nád s
 gyöngyházfogú
 csapdáiban kínozott teste utolsóra feszül forog vért köpköd ugrásra lapul
 bordái közt a nyíl

föl föl az arccal égő poreső verje szemünket vagy a hatalmas gúnykacagása
 gyávák szitkai vér — az éj ráncai közt halálraüzött utolsó odvában bekerített állat
 torpan vérbe kóstol s a holdra hörögve felveti testét
 s ebben az ugrásban pattan a húr s a túlfeszített szív
 siket zakatolással pergeti vissza a gyengéd ujjakkal s estéről-estére oly óvatosan
 fel-felhúzott életet s aztán dermed a csend megállnak a felhők s hallani
 amint az első hajnali óra felcsapja szárnyait
 ebben az áramban aminek eddig ízét éreztem csak
 s aminek irányáról —
 zokogó gépfegyverek gyors ütemére fogom a bosszú sűrű dalát dalolni tinektek

ILLYÉS GYULA

Günter HIRSCHEL-PROTSCH, Breslau: Aquarell

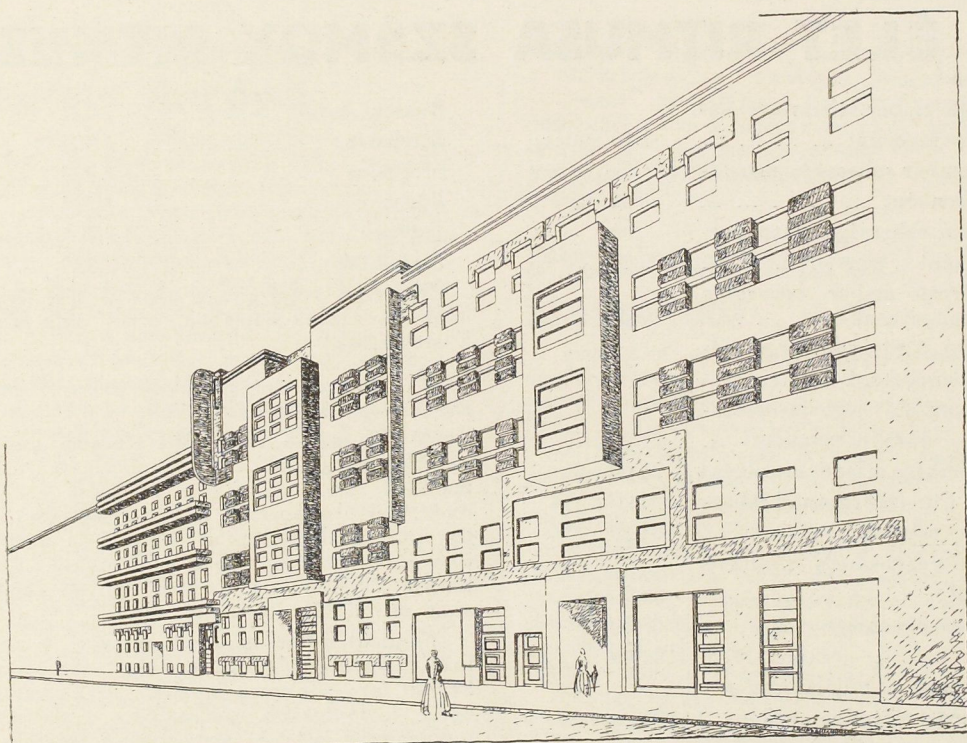
DAS THEATER DER ZEIT

Auszug aus DR. ARMIN T. WEGNER'S (Berlin) Essay.

Wir alle sind hineingeboren in eine Zeit der Massen. An Masse, heere, Massenspeisungen, Massenfriedhöfe ist unser heutiges Leben nicht weniger notwendig gebunden, wie an die Elemente der Natur. Wie der Einzelne sich im Gegensatz zu seiner sozialen Umwelt, der Natur, der Frau oder der Gesellschaft durchsetzt, ist ja immer der wesentlichste Vorwurf aller künstlerischen Gestaltung, insbesondere des Dramas gewesen. Wie sollte es heute anders sein, in einer Zeit, da diese Mächte sich verstärkt, zerrissen ausgebreitet, tausendfach vervielfältigt haben? Dabei ist es im Grunde gleichgültig, ob man eine solche Entwicklung bejaht oder verneint. So kann man die Bewegung der unteren Massen in der ganzen Welt mit Angst oder Hoffnung betrachten, **verleugnen** kann man sie nicht und jede Weltgestaltung beweist durch ihr Dasein auch die Notwendigkeit ihrer Gegenwart. Dieser Aufbruch der Massen, die grösste Sklavenbewegung, die die Erde gekannt hat, ist aber ohne Zweifel untrennbar mit dem Beginn der neuen Weltfase verbunden. Welche Rolle, fragen wir uns nicht ohne Bangen, wird nun in diesem Kampfe, der das besondere Gesicht unserer Zeit ausmacht, die Seele des Einzelnen spielen, sie, die ja auch in der Masse das Wesentlichste ist, aus der das Antlitz der Tausende sich zusammenfügt. Noch ist dieser Kampf nicht beendet, und dieses Uebestimmte, dieses Werdend-Unerfüllte ist auch der letzte Grund für das Haltlose, das Formlos-Unfassbare auf dem Gebiete des heutigen Theaters. Noch herrscht das Chaos, und wie soll der Dichter das Bild dieser Welt vollenden, die sich selber noch nicht vollendet hat?

Es ist eine geschichtliche Erfahrung, am Anfang jedes neuen Zeitalters steht die **Tat**. Darum geschieht es nicht ohne Grund, dass bei jedem Umsturz die Dichter sich zuerst selber unter die Scharen der Kämpfenden, in die Geschäfte der Politik mischen. Sie müssten schweigen oder handeln. Erst wenn die Entwicklung der neuen Zeit ihrem Höhepunkt zustrebt, beginnt sie der Dichter schöpferisch zu umfassen.

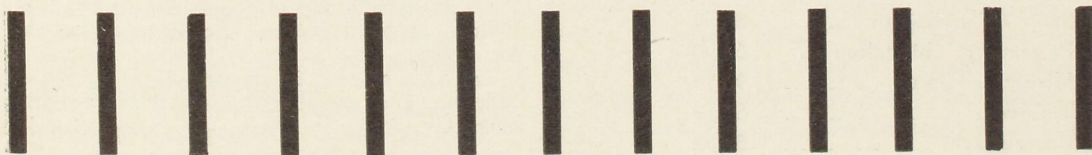
Die Seele des Dichters ist der Greis unter den Völkern, der rückschauend noch einmal ein bewegtes und scheinbar zusammenhängendes Leben überblickt, um es plötzlich, schon nahe dem Tode, in einem sinnvollen, verklärten Lichte zu zeigen. Darum ist auch die Kunst des neuen Theaters bisher dort am stärksten fortgeschritten, wo das Leben selbst sich bisher am stärksten zu neuen sozialen Lebensformen verdichtet hat, und von wo die Bewegung dieser Zeit ausging. Wie anders erklärt sich denn in jenen seltenen Fällen, die die Wehen der Neugeburt zu uns herübertönen, jene wahrhaft gewaltige Wirkung des tragischen Bilderspieles vom „Panzerkreuzer Potemkin“, wie anders als durch das eherne Dröhnen der Mächte dieser Zeit, deren Schritt aus diesen Bildern erschütternd vernehmbar wird? So hat man begonnen, sich das neue Theater zu schaffen, wie einst vor hundert Jahren das nach Zusammenschluss drängende Deutschland sich die nationale deutsche Bühne schuf, und **so wird einmal an Stelle der Volksbühnen die Weltbühne treten**. Lassen wir uns nicht dadurch täuschen, dass oft noch die Tendenz des gesellschaftlichen oder politischen Lebens dabei im Vordergrund steht. In Zeiten des Überganges tritt stets an die Stelle des Theaters der Idylle, das Theater der Tat. Aber diese Tendenz ist nur ein Rest jenes handelnden Willens, mit dem jede Wandlung beginnt, und wird in dem gleichen Masse in den Hintergrund treten, als ein **wahrhafter Dichter** sie ergreift, um sie in seinen Händen zur sinnbildhaften Idee eines ganzen Geschlechtes zu wan-

Prof. A. RADING, Breslau, Zeitungsgebäude Projekt, 1952. — Ujságház terve

deln. Aber nun geschieht das Tragische, dass die eigene Zeit ihn nicht versteht. Die Masse, die doch aus keinem anderen Grunde sich in Vergnügen stürzt, als um von sich selbst erlöst zu sein, verkennt den einzigen wahren Weg ihrer inneren Befreiung. Entsetzt wendet sie sich von dem unklaren neuen Spiegel ihres Wesens ab und ruft: genug! Wir wollen endlich frei von Kummer sein! Und doch werden wir sagen müssen: Nein, immer wieder vom Kriege, von Freiheit, vom Tode, von dieser Zeit, von unserem Schicksal, dem wir die Kraft abgewinnen müssen, ins Auge zu sehen

Und wenn das Theater von heute diese Wirkung auf die Masse verloren hat, so geschieht es nur deshalb, weil die Menschheit diese Heilung in ihm nicht mehr findet, nicht mehr finden kann. Trotz aller Sucht nach Betäubung ist sie ja von keinem Gedanken glühender besessen als von dem Wunsch, ihr eigenes Geschick entschleiern zu sehen. Darum kann ihr auch ein blosses Abbild der Zeit, eine nüchterne Wiederholung der Wirklichkeit nicht genügen, sie fände sie genug in Leben selbst oder den Schattenbildern der Kinos. Nein was wir auf der Bühne erfahren wollen, ist wohl das Bild dieser Zeit, aber zum Sinnbild und Gleichnis geworden, nicht in seinem äusseren Gehalt, sondern in seiner inneren Dämonie, dass wir endlich den Sinn dieser Zeit erfahren.

AZ ÉLET RITMUSA SZÁMOK RITMUSA

A gyalogló ember sebessége másodpercenként	1.10 méter
A futó ember sebessége másodpercenként	2.60 "
A gőzhajó sebessége másodpercenként	5.00 "
Kerékpározó ember sebessége másodpercenként	7.00 "
Oceánjáró gőzös sebessége másodpercenként	11.00 "
Kormányozható léghajó sebessége másodpercenként	21.00 "
Autó sebessége másodpercenként	25.00 "
Atlantic City (gyorsvonat) sebessége másodpercenként	31.20 "
Autó rekordsebessége (Segrave 1926)	68.00 "
Repülőgép sebessége	48.00 "
" " (rekord 1925)	124.40 "
A telefonban a villamosság sebessége másodpercenként	11.800 km.
A rádióban a villamosság sebessége másodpercenként	300.000 km.
Az első vashíd épült	1870-ben.
Az Egyesült Államok a világháború keresett	490 milliárd dollárt.
A világ évi sörfogyasztása	110.000.000 h. liter.
A Cheops piramis magassága	146 méter.
A Book tower, New York legújabb épülő felhőkarcolója	289 m. magas.
és az emeleteinek száma	81
A leghosszabb híd a Chao Hing (Kína)	144 km.
A Népszövetség 1926. évi bevallott kiadása arany frankban	22,900,000
Egy famunkás heti keresete az Egyesült Államokban	168 pengő
Magyarországon	41 pengő
A világ évi autó termelése	5.000.000 db
Az életstandard az 1914-belinek	87 százaléka.
A budapesti iskolákban az orvosok 69.451 gyereket vizsgáltak meg.	
Vérszegénység találtak	14.441 gyereket
Száj- és orrbajban	8.487 "
Pajzsmirigy bántalom	6.690 "
Mirigybántalom	9.879 "
Tüdővész	5.319 "
Rosszul látó	5.654 "

Rosszul halló	1.547 "
Szívbeteg	1.509 "
Idegbeteg	2.823 "
Bőrbeteg	1.195 "
Tetves	2.401 "
Angolkóros	3.339 "

(Hányan rossz a foga, hány jár meztláb és hányszor esznek napjában, erről nem is szól a statisztika.)

A XIX. század a felfedező, tudósok, rendszer-szerkesztők százada volt.

A XX. század a technika százada. Leméri, továbbviszi, kiépíti és a gyakorlatban alkalmazza az előző századok fejlődési eredményeit, (elektromosság, közgazdaság stb.) Az ügyetlen gépmonstrumok helyett az abszolút tökéletességet mindjobban megközelítő, a végtelenségig ökonómikus, pontos, precíz gépeket akar alkotni. És ilyeneket alkot.

Mindent lemér, mindent kiszámít. Racionalizál. Nem tűr meg rendetlenséget. Az érzelmek helyett az értelemre apellál. A XX. század egyik legfontosabb eredménye: a statisztika tudománnyá lett. A statisztika a számok segítségével megmutatja az egész föld, a társadalom keresztmetszetét. Magasságokat mutat meg és mélységeket tár föl. Megmutatja „az érem mindkét oldalát.” A káoszról rendet teremt. A statisztikai irodalom mindjobban háttérbe szorítja a szépirodalmat, szigorú kritikára kényszeríti az embert a művészetekkel szemben. Sok költeménynél, regénynél szebb, jobb, igazabb „élvezetet” nyújt a statisztika tanulmányozása. Kényszeríti az olvasót, hogy megfigyeljen, lemérjen, összehasonlítsa. A statisztika megtanít számolni. A haladás, fejlődés számokba szedve izgalmas regénnyé lesz.

A számoszlopok „szépsége” versenyez a „legszebb vers” szépségeivel. A számok kifejezési lehetősége végtelen. Végtelen, mint maga a számoszlop, amelyhez állandóan tehetünk anélkül, hogy a végére tudnánk érni. A számok segítségével ki tudjuk fejezni az örömet, a gyászt, a nyomort, a munkát, a mélységet és magasságot. 10.000.000 ember veszett el a világháborúban, 5.800.000 hadirokkant lett, minden hatodik embernek autója van az Egyesült Államokban. 1.964.000.000 ember él a földön. 6 éves gyerekek gyarmatokon 14 órát dolgoznak naponta stb. stb.

A statisztika élvezet magunknak és mindennek megismeréséhez. Eredmény a kollektív ember.

A XX. század megteremtette a statisztika tudományát és ezzel segíti kialakítani az alkotó embert.

L. TÍHANYI ERNŐ

Gazdag Amerika szegény Európa

Az Egyesült Államok nemzeti vagyona 1914-ben 860, 10 évvel később, 1924-ben 1350 milliárd aranymárka. Németország nemzeti vagyona 1914-ben 375, 1924-ben 200 milliárd; Oroszország nemzeti vagyona 1914-ben 250, 1924-ben 150 milliárd, Olaszország nemzeti vagyona 1914-ben 100, 1924-ben 90 milliárd, Belgium nemzeti vagyona 1914-ben 60, 1924-ben 45 milliárd aranymárka. Az Egyesült Államok összes követelése az európai államoktól az 1923 novemberi állapot szerint 50 milliárd aranymárka, amelyből Angliára esik 19, Franciaországra 17, Olaszországra 8 milliárd. A maradék összeg a többiek között oszlik meg. A takarékbetétek összege 1926 januárban az Egyesült Államokban 7 milliárd és 300.000.000 dollár, Franciaországban 4 milliárd frank, Olaszországban 21 milliárd lira, Ausztriában 300 millió szilling. A Népszövetség statisztikai hivatalának kimutatása szerint az átlagos havonkénti tőkekibocsátások kitétek: az Egyesült Államokban 1913-ban 137 millió dollárt, 1925-ben 304 millió dollárt. Angliában 1913-ban 20 millió fontot, 1925-ben 18 milliót.

A modern civilizáció alapjait nyújtó szén- és vasérc termelésben Amerika vezet. 1923-ban 5912 millió métermázsza szénét termelt, amikor Anglia csak 2814 millió, Németország 1805 millió métermázsát s amikor a világ összszéntermelése 13.500 millió métermázsza volt. 1923-ban az Egyesült Államok 407 millió métermázsza nyersvasat termelt. Ugyanakkor Anglia csak 74, Németország csak 40 millió métermázsát s a világ össznyersvas-termése 670 millió métermázsza volt. Ugyancsak 1923-ban az Egyesült Államok tengeri forgalma 132 millió tonna, Angliáé 120, Franciaországé 72, Olaszországé 58, Németországé 56 millió tonna. („Keleti Újság”)

Amerika vagyoni megoszlása

(Hivatalos kimutatás.) Az amerikai nemzeti vagyon 90 %-a a lakosság 13 %-ának a tulajdonában van. A vagyon 2 %-a van bérmunkások tulajdonában.

1923 első felében az amerikai történelemnek eddigi legeredményesebb gazdasági esztendejében az amerikai vállalatok (számszerint 400.000-en) a hivatalosan közzétett mérlegek szerint 2.4 milliárd dollár kamatot és osztalékot fizettek ki. 1926-ban 2.9 milliárdot. Magánbecslések szerint a ténylegesen elért nyereség 12 milliárdra tehető, melynek fele 1200 vállalat között oszlik meg.

1926 első felében a foglalkoztatott munkások százalékszám 2 ponttal alacsonyabb, mint az 1914 évi. (Munkanélküli segély nincs.

Honnét tehát a tőke nagyobb nyeresége: a munkaintenzitás jelentősen megnövekedett az összes iparágakban, így (egyénenként és munkaóránként) a bőrparban 34 %, a cementiparban 48 %, a malomiparban 39 %, a gyapotiparban 80 %, a vasiparban 49 %, az autóiparban 200 %-al. D. T.

Pszichometrikus statisztika

Livio Livi, a modenai egyetem tanára iskolásgyermeken végzett kísérleteiről a **Metron** c. nemzetközi statisztikai szemlében publikálja az itt következő eredményeket:

A mnemotechnikai tévedések megoszlása a gyermekek anyagi helyzete szerint:

131 jómódú gyermek közül 3.16 %

154 szegény gyermek közül 2.35 %

A megvizsgált esetekben a szegény gyermekek memóriája tehát nem alacsonyabb a gazdagokénál, a tanulmányaikban való előmenetelnél azonban a szegényekre nézve alul rosszul az arány:

131 jómódú gyermek között 77,

154 szegény gyermek között 112

rossz tanuló van.

A rossz előmenetel okaira vonatkozóan a következő számokat közli ugyanez a kimutatás:

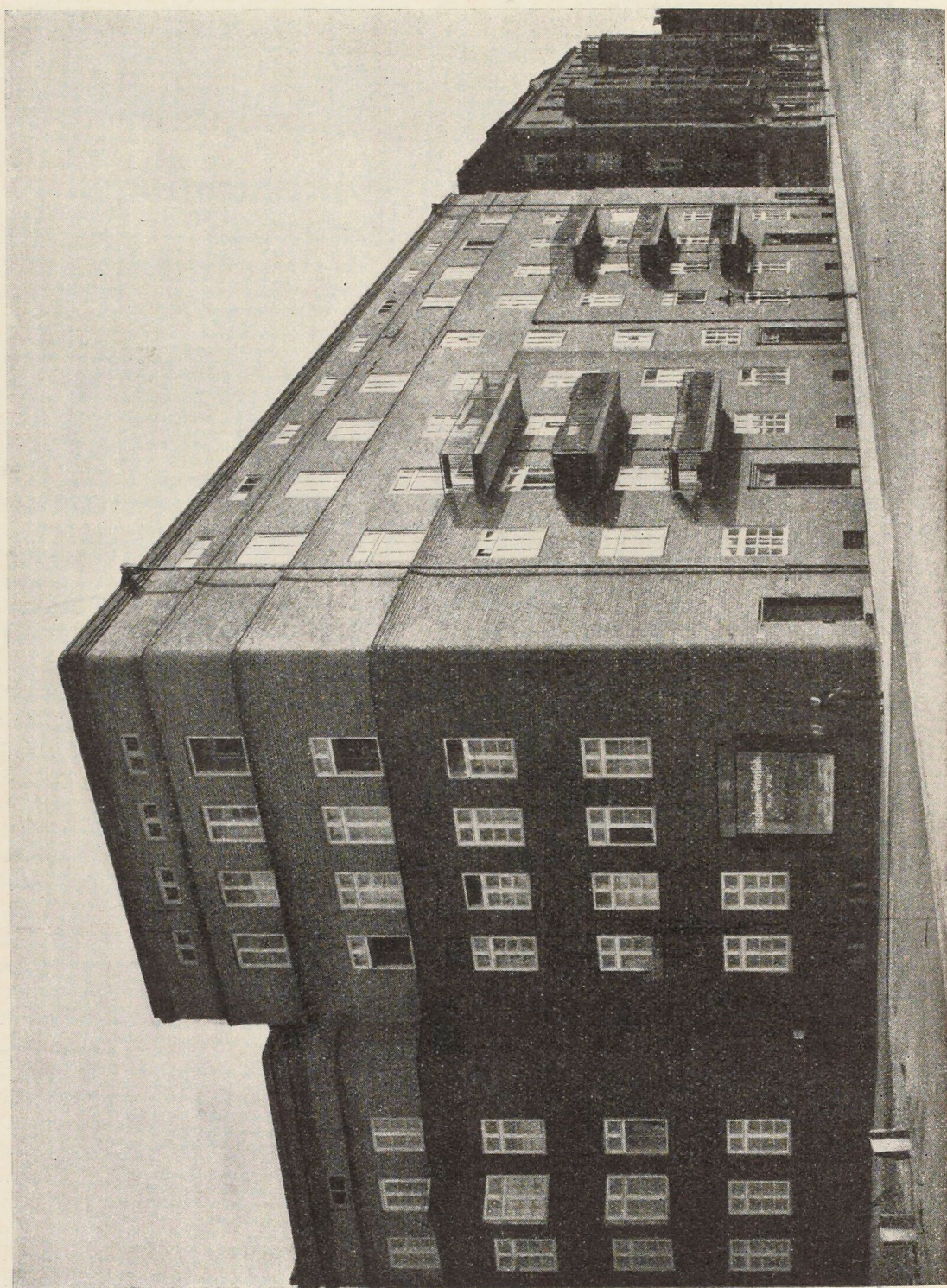
131 jómódú gyermek közül 18,

154 szegény gyermek közül 30 gyengélkedő és beteg. E. Á.

Európa könyvtermelése

Az „Irodalmi és művészeti termékek védelmére alakult unió” hivatalos lapja, a **Droit d'Auteur** jelenti:

A világ könyvtermelésében újra Németország produkálja a legmagasabb számokat. A múlt évben 23.082 könyv jelent meg, ami az előző év termeléséhez viszonyítva 8513 könyv szaporulatot jelent. A Franciaországban kiadott könyvek száma 14.943, azaz 5540 könyvvel több, mint az előző évben. Oroszországban és Spanyolországban megkettőződött, Olaszországban 6321-ről 5804-re fogyott le a megjelent könyvek száma. A nyugateurópai államokban a dialektusok (plattdeutsch, patois) irodalma teljesen kiveszőben van. A többi témakörökkel, főleg a technikával és pedagógiával szemben csökkenő számot mutat a metafizika, filozófia, orientális nyelvészet és általános filológia. E. Á.

THEO EFFENBERGER BRESLAU: Häuserblock in Breslau. — Häzesoprt Breslauban.

Az új építészet célja nem művészeti stílusfejlesztés, hanem az anyagszerű, ökonomikus és praktikus alakítás elérése és időszerű beteljesítése. Életünk kollektív irányu fejlődése egyre inkább felszabadítja magát a múlt tradíciói alól, s minden megnyilatkozásunkban a közvetlen tartalmi és formai lehetőségeket keressük. A számok és méretek világossága felé megyünk, a tökéletesség szintézisét akarjuk. A szellemi kultúra helyett a materiális civilizációért dolgozunk s pillanatok alatt tökéletesednek gépeink, mikkel élelmet állítunk elő, megszabályozzuk az időjárást, produktívá tesszük gyárainkat és pihenőhelyekké formáljuk lakóházainkat. Az új építészet az alkotó individuum elképzeléseiből szükségleteket kielégítő közüggvé lett. Lemondott a szellemes ötletek kidomborításáról és az esztétikai célkitűzésekről. Az építésznek számolnia kell az anyag és munkaidő gazdaságos kihasználásával, mint az építési feltételek két fontos tényezőjével, mert az épület nem a térbe állított művészi objektum, mint pld. egy szobor, hanem szigoruan gazdasági, anyagszerű, szerkezeti és pszichológiai törvényekhez kötött — teralakítás. A tető és a falak nem egyebek, mint a kialakított tér védősíkjai. A feltornyozott tetők, dekoratív homlokzatok a múlt fölösleges csökevényei, a külső formák súlyát a nagytömegű falak helyett a szigoruan megkonstruált vasbetonszerkezet hordja. Az új ház szerkezeti törvényei hasonlóak a gép vázának és az ember csontrendszerének törvényeihez. Formaeegyszerűség és az anyagok teljes érvényesítése. Ami „modern”, különleges van az új házon az az építés lényegének fel nem ismeréséből ered, művészi giccs. Az új építészet szociális hivatásának tartja, hogy megfogalmazza az alkotás mai törvényeit s a dolgozó ember részére megteremtse a munkahely és az otthon között a ma még nélkülözött, de produktív életünkhöz föltétlenül szükséges harmóniát. K a s á k L a j o s

DAS BAUEN DER HEUTIGEN ZEIT.

Vortragsbruchstück von Architekt B.D.A. und D.W.B. Moritz Hadda, Breslau.

Wer aufmerksam durch die Strassen unserer Städte geht, wird manchen Widerspruch gewahr. Eng, staubig, sonnenlos, undurchlüftet liegt die Strasse da, als wären die Jahrhunderte spurlos an ihr vorübergeglitten, als wäre das Vorwärts der Menschheit für sie nicht mitbestimmend. Das Auto, das sie durchheilt, das Flugzeug, das sie überfliegt, scheinen Fantasiegebilde zu sein. So wie das Bild der Strasse unseren Widerspruch herausfordert, so ist es wohl mit all dem, das uns umgibt, das Gefäss unseres Menschseins ist. Ja, fast möchte man es tragisch nennen, dass wir, die wir doch so durchdrungen von dem Zeitalter der fast unbegrenzten geistigen und technischen Möglichkeiten sind, so garnichts von dessen Geistigkeit für unsere Lebensgestaltung begriffen haben. Ich spreche hier von dem Menschen eines bestimmten geistigen und kulturellen Niveaus, von dem gebildeten Menschen. Also während dieser Mensch doch immerhin für die meisten Lebensfragen, die an ihn herantreten, reges Interesse, viel Verständnis und Empfinden besitzt, während er aus allem Praktischen seinen Nutzen zu ziehen versucht, steht er all den Dingen, die seiner Kulturhöhe **sichtbaren** Ausdruck verleihen würden, gleichgültig, ja fast ablehnend gegenüber. Verkennt so das Praktische, das Nützliche des Gestaltens, so auch das Seelische, das Künstlerische. Auch Bauen ist Gestalten. Und Bauen, wahrhaftes Bauen, Bauen, das dem Schaffenden und dem Empfangenden Erleben ist, ist Kunst. Wenn ich dieses Wort, mit dem soviel Schindluder schon getrieben wurde, einmal nennen muss. All die geistigen Qualitäten eines Kunstwerkes, alle Gesetze, denen es unterliegt, alle Empfindungen, die es in sich birgt, die es erweckt, muss ein Bauwerk in sich vereinen, verlangt es den Anspruch auf das Wort „künstlerisch“. Baukunst, Architektur ist die Mutter der bildenden Künste: Architektur, Malerei und Plastik. Nur sie vereint können sich zu wahrhafter Kunst emporschwingen. Einzeln sind sie kraft- und schwunglos, können nicht leben und können nicht sterben. Vereint sind sie aus dem Raumgedanken entstanden, um ihn zu dienen. Einzeln sind sie, streng genommen, sinnlos und ohne Bedeutung für die Menschheit. Wie nun diese drei Künste nebeneinander herlaufen, ist das Verhältnis der Menge zu ihnen verschieden. Während der Malerei doch immerhin eine grössere Anzahl Menschen Interesse entgegenbringt, wird die Zahl bei der Plastik schon geringer, um bei der Architektur gänzlich aufzuhören. Je geringer das Verständnis, je grösser der Verfall. Unwillkürlich kommt man zu der Frage, „wo liegt das Übel“? Zweifellos bei den Menschen, denen Schaffen nicht Berufung im engsten Sinne, sondern ausschliesslich Erwerb ist. Nicht ihnen allein ist die Schuld zuzumessen, sondern auch demjenigen, der ihrer bedarf. Während Maler und Bildhauer ungehindert sich ihrem Werk hingeben können, es nur aus reiner Lust und Schaffensfreude erstehen lassen, ist der Architekt an einen Zweck gebunden. Dieser Zweck wird ihm von seinem Auftraggeber vorgeschrieben. Forderungen, die sich aus innerer Notwendigkeit ergeben, sind oberstes Gesetz des Bauenden. Nur aus ihnen heraus kann er sein Werk erstehen lassen. Jede, vernünftige, praktische Forderung ist ausführbar, gibt dem Werk eigenes Leben, eigene Gestalt. Sie zu vernachlässigen oder zu übergehen, wäre Verbrechen am vertrauenden Bauherrn und hiesse nur, die Unfähigkeit des Architekten verhüllen. Hier ist es Pflicht des Auftraggebers hart zu bleiben. Was ihm frommt, muss er am besten wissen. Und doch wird gerade hierbei manches gefordert, was schlechthin mit Vernunft unvereinbar ist. Allen jenen Forderungen muss der Architekt ohne Rücksicht auf seinen zweifelhaften finanziellen Nutzen entgentreten, muss versuchen seinen

Auftraggeber von der Vernunftswidrigkeit zu überzeugen; denn dessen Bedingungen können nur Äusserlichkeiten sein oder falschen Voraussetzungen entspringen. Bauen ist kein Herstellen einer Fassade also Flächenkunst, sondern Gestalten und Planen der Räume selbst. Nur aus der Planung, dem gutgelösten Grundriss, kann ein guter Bau entstehen. Die Räume, die der Mensch für seinen Lebensbedarf braucht, gliedern sich wohl im grossen Ganzen in Wohn- und Arbeitsstätte. Gerade diese sind es, die dem modernen Architekten Gelegenheit geben, sein Schaffen zu erproben und ihn zum k'arsten und konsequentesten Denken erziehen.

Da jedes Zimmer aus einer Bestimmung erwächst und nach dieser mit den anderen in Zusammenhang gebracht wird, muss jedes Möbel aus denselben Forderungen erbaut aufs Engste und Knappste seinem Zweck zugeführt werden. Das Büffet, in das man kein Glas und kein Tischzeug unterbringen kann, der Wäscheschrank, der so hoch ist, dass man trotz grösster Kraftentfaltung das schwere Wäschepaket nicht heraufheben kann, sie beide sind trotz Säulen, Intarsien, Schnitzereien und schöner Politur genau so unbrauchbar, wie das dunkle, enge Haus trotz seiner marmornen Fassade. Sie alle sind Produkte eines gewissenlosen Unternehmertums, das zur Reklame sich mit künstlerisch klingenden Titeln schmückt, die an und für sich sinnlos sind. Man sucht den Anschein zu erwecken, als liesse der Raum sich in einen Innen- und Aussenraum zerlegen. Der sogenannte Künstler des Zimmers (Innenraum) nennt sich Innenarchitekt, der der Fassade Aussenarchitekt. Ich wüsste nicht, an welcher Stelle des Raumes einer dem anderen das Weiterbauen überlassen sollte. Nein, jede Gestaltung sei es ein Haus, sei es ein Möbel in diesem Haus: ist Architektur, ist Raumgestaltung, ist letzten Endes Maschine für den Bedarf des Menschen. Es gibt keine Innenarchitektur und damit keinen Innenarchitekten. Es gibt bestenfalls einen Möbelfabrikanten oder einen Möbelhändler. Unter all den Schlagwörtern dieser sogenannten Innenarchitekten, sei es dekorativ, letzte Mode, Chipendale, chinesisches, expressionistisch, futuristisch etc., unter all den bunten, unglaublich schlecht, meist sinnlos kopierten Zeichnungen verbirgt sich einzig und allein ein gewissenloses und absolut unkünstlerisches Unternehmertum. Ebenbürtig dem Innenarchitekten ist der Aussenarchitekt, meist als Unternehmer der Maurermeister und der in seinem Solde stehende gleichgültig und geistlos am Reissbrett zeichnende Techniker. Ohne praktische Möbel kein wohnliches Zimmer. Ohne wohnliches Zimmer kein gut gebautes Haus, keine Strasse, keine Stadt. Ihnen gegenüber tritt das Wesen der modernen Architektur klar zutage. Die moderne Architektur fordert:

1. Ehrliches Bauen,
2. Verzicht auf allen formalen Kram, auf jede Romantik und Sentimentalität,
3. Aus der Notwendigkeit heraus geborene rationelle Planung und Gestaltung des Hauses, der Strasse, der Stadt. Natürlich unter Anwendung jeder modernen Technik, soweit sie nicht spielerisch, sondern wirtschaftlich ist. Diese Forderungen sind nicht neu, sind nicht nur in Deutschland entstanden. In allen Kulturländern der Welt bekennt sich die ernsthaft strebende Architekten-schaft zu ihnen. Jeder eine andere Sprache sprechend, alle dasselbe meinend. Diese Forderungen könnten im ersten Augenblick den Eindruck erwecken, als wollte der Architekt nicht mehr sein, als der kaltrechnende Ingenieur des Raumes. Nein. Alles vernünftige Bauen hat zwar diese 3 Forderungen zur Grundlage, aber sie werden durchtränkt von der Seele und der Fantasie des Schaffenden. Jede Zweckform wird so unbewusst zur Kunstform. Rythmus, Harmonie bringt so einen Klang in das Raumgebilde, dass es zum Kunstwerke wird.

OLAJFAÁG

Az ablakon át látni lehetett, hogy a Rabló bent ül a szobában, körülbelül az asztal jobb sarkán. Vacsorázik. Fehér szalvéta van terítve a gyönyörű zöld szakála alá, amely a rendőrség és katonaság előli védekezésből vette fel az erdő üde színét. Nem beszél, rettenetesen mogorva s rágás közben mozognak a fülei, mint a dresszírozott szamaraké. S egyáltalában ember-e még ez a gonosz lélek, nem maga-e az elkorcsosult alvilági állat ő hatalmas patákkal, oroszlánszakállal s fülek helyett két bevért szarvval a fején? Ha idegen látná, bizonyára a legrosszabbat gondolná fölöle, de én ismerem őt, tudom, mindezt a megvilágítás teszi, a lány azonban, aki szemben ül vele, szinte didereg a félelemtől s időnként átnyúl hozzá, hogy újabb püspökfalatokat és nyulgerinceket rakjon a tányérjára.

A pálinkaszagból és pipafüstből szőtt vászon néha meghasad a két alak fölött s ilyenkor hallani lehet a Rabló hangját:

— Észre vettem már, egyes-más dolgokban hasonlítasz az anyádhoz s én ezt igen nem szenvedhetem. Ha szombat hajnalig ki nem gyógyulsz ebből a nyavalyából, fölnégyellek, mint a többi némbert.

A lány egy pácolt özcombon rágicsált s tiszta vizű kék szemével az asztalra dobott késeket őrizte.

— Ne félj — súgtam neki a falakon keresztül. — Ez a Rabló egyáltalában nem az, akinek mutatja magát. Ezt a rablót karácsony este öntötték a szakolcai cseléd lányok. Ez a Rabló a Noé bárkájából megszökött fajdkakas és semmi más.

A lány, talán gyöngé értelmű volt, nem fogta föl a szavaim jelentését. Arra-arra pillantott, ahol engem takartak a falak, de sajnos, ezek a falak téglából voltak az ő részére. Egészen egyedül érezte magát a Rablóval s várta, hogy történjék meg, aminek történnie kell.

Légvonat került a szobába, az asztalról felkapott egy zsíros papírdarabot és spirálisan, mint egy fűrőt, keresztül erőszakolta a hatalmas boroskancsón. A résen vörösen kibuggyant az ital, nyugtalan tócsába duzzadt és megemelte a szanaszét heverő késeket.

A lány nem bírta tovább a hallgatást.

— Ölj meg — nyöszörögte — ölj meg, ha gyilkos szándéku vagy, de ne fald föl így elevenül az én ártatlan életem.

A Rabló úgy nézett a lányra mozdulatlan szemekkel és elmerülve valami gyalázatos gondolatokban, mintha nem is értené meg annak a nyöszörgését. De ez csak a látszat. Nem volt ő se vak, se süket, se született hülye, csak megátalkodott gazember a lelke fenekéig. Megölhette volna a lányt, mi lett volna ez az ő pokoli

természetének. De nem tette. Csak nézett rá, épen a szemeibe nézett és türelmesen várta, hogy azt a másikat eleméssze a félelem.

A lány fölemelkedett s mintha halálos fáradtan aludni készülne, szétbontotta a ruháját.

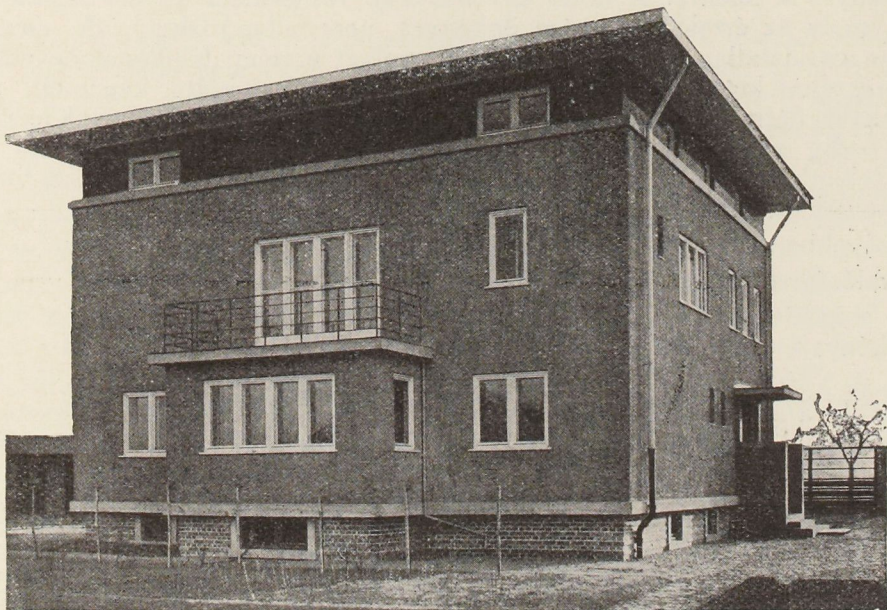
— Ölj meg — nyöszörögte újból — Hiszen nem is élek már, ölj meg, hogy legalább meghalhassak.

A Rabló, még mindig szó nélkül, utána nyult az egyik késnek és nyugodtan megszurkálta vele a pipáját. Mikor a kést fölemelte, még úgy képzelte, egy szép lendülettel belehajítja azt a lány kitért mellébe, de az elindított mozdulat közben hirtelen mást gondolt. Mért piszkítsa be magát ezzel a senkivel semmivel? Mára már leölt 4 csendőrt és 3 gyanus alakot a saját bandájából, ez tagadhatatlanul elég szép teljesítmény egy közönséges Rablótól s talán már nem is esne jól több vért látnia éjszakára. Így okoskodott, aztán felkelt, odament a lányhoz s a kés lapjával megveregette a hátát.

— No várj csak — mondta — Egyelőre nem bántalak, még nem vagy eléggé kíváncsi a természetemnek. Istenem, hiszen én is csak egy egyszerű ember vagyok. De ha majd nem lesz más, beléd is beléderesztem a kést.

Nem volt több mondanivalója. Odament a falhoz, késével ablaknyi lyukat vágott benne s pipaszó mellett kikönyökölt az éjszakába.

Kassák Lajos

Ing. H. LAUTERBACH, Breslau Wohn- u. Kontorhaus K. — Lakó- és irodaház K.

AZ ÚJ VERSRŐL

Az új vers önálló életet él. Nem utánozza, hanem folytatja a természetet. Az új vers anyaga nem a nyelv, mely már feldolgozása, formábaállása a nyers- anyagnak, hanem maga a szó, az őanyag. Formailag kétféle szó van: az optikai, a nyomtatott s az akusztikai, az élőszó. A vers anyaga ma főleg a nyomtatott szó, mely értékére nézve lehet: név (a valóság megjelölése) fogalom, grammatikai hajtósíj, zenei hangemlék, optikai kép vagy minden racionális értelem nélküli hangcsoport, meghatározhatatlan asszociációk gyűjtőmedencéje. Minden szó elasztikus levegőréteget visel maga körül rokon szavak (nevek, fogalmak, képek stb.) emlékeiből: az asszociációkból.

A grammatika (szintaxis) logikai rendszerbefogása a szavaknak; az új vers, ha túl nehézkesnek, közvetettnak találja, egyszerűsíti vagy feloldja. Az értelmi rendszert érzelmi rendszerre építi át.

Az új vers önálló életet él. Költője szavakból állítja össze (a szavakból, melyek túlnőnek értelmükön). Önmagát fejezi ki, hogy a maga képére (erkölcsi- leg is) megváltoztassa a valóságot. Nem látja másnak, mint amilyen, de másnak akarja: amilyen ő. Az új vers tehát cselekvő karakterű s mintahogy az ember életének nincs egyetlen egy pillanata sem, amelyet ne ő maga vinne véghez, az új vers is maga viszi véghez, feléli témáját — de nem közli. Nem szól az értelemhez, mintahogy semmiféle életjelenség nem szól az értelemhez (csak utólagosan kategorizáljuk őket használhatóságuk szerint), hanem teljes súlyával, szenvedélyével támadja meg az embert, az idegen vitalitás ellenállását. Mennél tisztábban fogja fel a költő saját egzisztenciájának törvényeit, annál agresszívebbek, tehát meggyőzőbbek lesznek versei.

A költő a vers összes elemeit sajátmagából veszi. Minthogy nem másolja a külvilágot, minthogy nincs közölnivalója, alkotására nem érvényes a külvilág értelmi feldolgozásának rendje, a racionális logika. Az események kauzalitása nem érvényes a lélekre. A költő egy mélyebb rétegekben heverő logika szerint dolgozik, mely az értelem számára önkényes, nem ellenőrizhető, de megnyilvánulásaiban csálthatatlan, mint az ösztön s amelyet érzelmi logikának nevezhetünk.

Az érzelmi logika az öntudat alatt szabályozza a költő képzeit, melyek ugyancsak az öntudat alól szállnak fel kész szavak vagy szócsoporthoz formájában — vagy pedig meghatározhatatlanul, még testet keresve (ilyenkor, mint hiány- érzetek jelentkeznek). A képzetek alakulása a lelki élet törvényei szerint megy végbe, melyek közül a legjellegzetesebbek:

a képekben, hangokban, mozdulatokban való gondolkozás

a valóságnak asszociációk általi megértése

az asszociációk folytonos, pillanatig sem szűnő menetelése: a folytonos mozgás kényszere.

Az új vers önálló életet él. A költő lelkiéletének törvényei szerint születik. Szociálisabb a régi versnél az öntudatalatti, az ösztönös élet egyetemesebb erkölcsösségénél fogva, ezért szuggesztívebb is mindenki számára, aki elfogulatlanul s irodalomtörténeti gátlások nélkül a közelébe engedi.

A racionális logika s az értelem számára ép oly megközelíthetetlen, mint az érzékelés.

Az új versben nincs szimbólum, nincs rejtett értelem.

Célja azonos a természet céljával. Morálisan (utilitarisztikusan) kategorizálható, mint minden más realitás.

DÉRY TIBOR

NÉMETH ANDOR VERSEIBŐL

Az ibolyaszínű csillár mindenekfelett
 És bársonybélésű kocsik gördültek elő, a rendőr lova a középben
 ficánkolt, egy két ujjnyira a föld felett
 A ló füle fekete lakk, sárga szügye fényezett fából van, vadonatu
 S a szája fekete rózsát habzik
 A szél tenyérnyi pázsitot sodor fel, a füvek együgyű gügyögése
 gondolkodóba ejt
 Tündérek kötekednek velem névszerint törökböske bubboris és izi
 Álom vagyok én és az árnyékom vadszederbokor
 Tele pókhálóval és fekete gyümölcscsel
 Arcom fekete hold kezeim alvó pillangók
 A nevem árnyék fényem keményzöld levelek közt lobog

Kék a boritékon a bélyeg, a postás szoknyája kék
 Cseresznyét hozott a tarsolyában és széles eperlevelek között egy
 pufók gyereket
 Ime felemelem pillámat és megmozdulnak nehéz kötagjaim
 Arcom szám szemem és ami a szemem mögött van
 Kék dunnák között evezek a tenger ablakai alatt
 Nem mult el tőlem a szó tört vet, de a tinta kék és ártatlan.

TÖMEGKÓRUS ÉS ADAL

A nagytömegek művészi szervezésének feladata: a közreműködés határait a lehető legszélesebb rétegekre kiterjeszteni. Az individualista polgári énekkarok szervezete erre nem alkalmas. Megalkotásuknál és létfeltételeik megállapításánál nagyonis obligát módon, a polgári dalkultusz szempontjából indultak ki. Ezek az uralkodó világnézet szellemében individuálisan kiművelt énekkarok, egy művészien kiteljesedett dalkultúra ápolására szerveződtek. Az alakulóban lévő kollektív világ-szellem ilyesmire nem támaszkodhat. Mint feltörekvő korszak nem ápolhat meglévő eredményeket. A régiék értelmetlenné váltak számára, az újakat még nem alkoták meg. Minden hasonló esetben vissza kell térni a művészetek anyagához. Az anyag törvényei szabják meg minden téren az új világszemlélet alkalmazásának határait. A karének szempontjából ez annyit jelent, hogy el kell hagyni a dalkultúra további fejlesztését és vissza kell térni a tiszta énekhez.

Az ének ugyanis nem dal. **Az ének:** hangban kiteljesedett életöröm — általános emberi szükséglet. A racionalis beszédképződményekben felhasználatlan maradt hanganyag érvényesülési formája. A beszéddel kifejezhetetlen irracionális élményfelesleg levezetője és a megközelíthetetlen érzelmi tények közlőformája. A közlés azonban másodrendű az éneklésnél. Aki énekel, elsősorban magának énekel, egy természetes szükséglet következményeképpen. Így könnyebbül meg az időközönként felgyülemlett érzelmi feleslegtől és állítja helyre magában az egyensúlyt.

Az ének mindég szövegtelen, még ha történetesen szöveggel éneklis is. —

A prózai rész egyáltalán nem játszik önálló szerepet, legfeljebb egyes hangok artikulációjánál érvényesül. Különben csak látványosan befolyásolja az ének anyagszerű kibontakozásában az emberi hang pótolhatatlan zeneiségét.

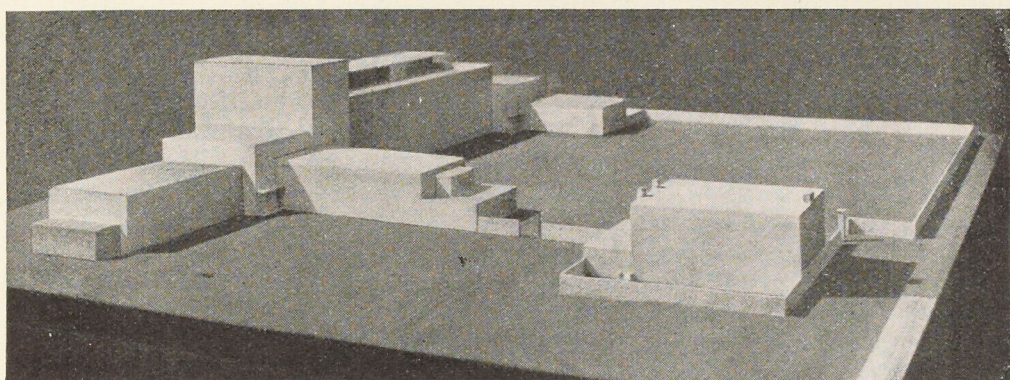
A dal már műtermék — egy világszemlélet megjelenítő formája. Az éneklőkészséget eszköznek használja, a szövegben közölt gondolattartalom megjelenítésének érdekében. Az emberi hang zeneisége csupán a hanglejtés kiélezésére szolgál (ez különösen a recitativ és parlando dalrészeknél érezhető erősen, de minden dalnál így van). A **nóta**, amennyiben régi termék, közelebb áll a tiszta énekhez. Sokszor az ének irracionális törvényei kerülnek túlsúlyba, a szöveget megfosztják a gondolatközvetítés szerepétől és a zenei súlyviszonyok hordozójává teszik. A nóta már nem dal, hanem ének. A dalirodalom fejlődése és ezzel a dalkultúra elterjedése, az eredményét már kiélt korban lehetséges csupán. — Az általánosan beidegzett prózai és zenei közhelyek ideiglenesen lehetővé teszik a szöveg és zene közötti relatív egyensúlyt. A dalirodalom fejlettsége tehát a próza elsőkélyesedésével és a tiszta zenei mondanivaló hiányával jár.

A közösség énekében — a valódi és természetes karénekekben (gyári munkateremben, laktanya legénységi szobájában, a falusi fonóban) még kevesebb lehetőség nyílik a dal érvényesülésének a tiszta énekkel szemben. A tömegek spon-tán és egységes lelki megnyilvánulásai teljesen érzelmi színezetűek és a műdal szövegének racionalis megkööttségét még kevésbé tűrik. A sokaság közös énekét elindító élmények (a közös sors, életkörülmények stb.) inkább a felgyülemlett érzelmi anyag kiürítésére, mint a közlés érthető előadására készítetnek. A cél — nem a kívülállókát tudatni, hanem a közösség és az együttműködés érzését fokozni (játékdalok, munkadalok, menetelő dalok, vallásos énekek).

A természetes kar által előadott dalok a hallgató felfogóképessége részéről is akadályba ütköznek. — Tapasztalati tény ugyanis, hogy kórusművek előadásánál a szöveg alig érthető, vagy csak igen hiányos formában jut a hallgató tudomására. Ennek több oka van. A szövegrész taglalása csak a legritkább esetben történik annyira egyidejűleg, hogy az egyes szavak magukban érthetők maradjanak. Másrészt a tömegdeklamáció igen korlátolt és nehézkes, a mimika és arcjáték majdnem teljesen elvész a közös előadásban. A szöveg tehát — a dalnak legfontosabb alkotó eleme, a hallgató szempontjából teljesen elsikkad.

A természetes karének már természeténél fogva is inkább szószerint vett éneklés, semmint dalelőadás. Ez annyit jelent, hogy gyakorlatilag a közös ének meg leginkább az emberi énekhang anyagszerű megjelenésének ideálját. — Ez a tény döntő jelentőségű a nagytömegek kollektív zenei fejlődése szempontjából. Felismerése azonban még úgynevezett szociális államokban sem váltotta ki a kellő intézkedéseket. A munkás dalkörök és szakszervezeti énekkarok a polgári daloscsoporthoz közeli mintájára alakultak és nagyrészt azoknak előadásra szánt dalanyagát használják. A közös éneklés elemi feltételeire sincsenek tekintettel — a polgári dalkulturát művelik tovább és nem a tiszta tömegéneket ápolják. Az embereket nem dalokra kell elsősorban tanítani — azt megtanulják maguktól is, hacsak minimális zenei érzékük van. — A természetes és idegen művészi hatóeszköztől — főleg az irodalom kötöttségétől mentes, anyagszerű tiszta éneklés feltételeivel kell tisztába jönniök. Meg kell tanulniok különbséget tenni az előadó magánének és a közös éneklés módszerei között — hozzászokni a karének tiszta zenei stílusához és végül kellő tapasztalatot szerezni a tömegkórusok énekanyagának megválasztásában.*

*Tudatosan és tervszerűen, tudomásom szerint, Európában csak egy énektanár foglalkozott ezeknek a problémáknak praktikus megoldásával. **Rosebery d' Arguto** Berlinben szervezett proletár-kórusával több éve eredményesen kísérletezik ebben az irányban. **JUSTUS GYÖRGY**

H. LAUTERBACH, BRESLAU: Volksschule-Projekt — Iskolaterv,

ÉPÍTŐMŰVÉSZET VAGY ÉPÍTŐIPAR?

Az ember azért épít, hogy differenciálódott tevékenységeinek színtereit a természetnek mindaddig regulálatlan erői ellen biztosítsa. Mihelyt a légköri hatások szabályozhatók lesznek, kevesebb építésre lesz szükség. A civilizációnak azon kezdetleges fokán azonban, ahol ma élünk, állandó defenzívára kényszerülünk. Építményeink egy passzív helyzet eredményei: elemi erők ellen készített védősáncok. Mihelyt offenzívába mehetünk át, mihelyt teljesen szolgálatunkba igázzuk a természet erőit, építésünk gyökeresen megváltozik. Ma még azért építünk lakóházat, hogy önfenntartó s fajtenyésztő tevékenységünket a szeszélyes időjárástól függetlenül folytathassuk. Azért építünk izzólámpagyárat, mert az emberi munkát nem igénylő napfényt képtelenek vagyunk éjjelre akkumulálni. A jövő embere természeti erők teljes kihasználásával fogja a kollektív emberi munkát minimumra csökkenteni. Építése ezen tények következtében, ezen cél szolgálatában gyökeresen más lesz, mint a mai.

Mai építőtevékenységünknek kezdetleges regulátora (természeti vak erők) és célja (ezek elleni védekezés) nem volt az ember előtt mindig ilyen világos. Misztikus, elszellemesített, szimbólikus momentumok szőtték át építőtevékenységét. Erős háza szél és eső ellen még alig volt, de díszes oltára a vak erők **lekenyerezésére** rég elkészült. A primitív embert az különbözteti meg tőlünk, hogy áldozatokkal, díszes istenházával kísérli meg lebirhatatlan, ismeretlen eredetű erők rombolásainak elhárítását. Villám ellen kőtemplomot és nem földbevezető fémrudat készít. **A primitív ember építészete templom-építés.** (Asszíria, Egyiptom, Görögország, keresztény középkor.) Célja ugyanaz, mint ma még nekünk, de nem közvetlen, hanem szimbólikus, transzcendens úton igyekszik azt elérni. A karnaki nagy templomok, a Notre Dame-ok, Szt. Péter bazilikák ideje lejárt. Az ember nem megfélemlített rabja többé tényleges vagy mondvacsinált természeti és metafizikai erőknek. Ez építőtevékenysége gyökeres változását, elemeiben való újjáalakulását hozza. **Az új építészet nem folytatása a réginek.** Nem az előd fejlettebb neveltje.

Az elmúlt építészet építőművészet volt. A mai: építőtechnika, építőmechanika, **építő-ipar.**

Az ember legfejlettebb tevékenységének eddig a **szellem** munkáját tekintettük. E felfogásban egyesült egyenrangú csúcspontokká metafizika és művészet. Az elemi, anyagi gátló erőkkel szemben gyenge és tehetetlen volt az ember,

kémiai és fizikai összefüggéseken alapuló tényezőket alaposan nem ismert. Metafizikai okokat keresett. Es ilyen eredményeket vélt találni a művészet segítségével.

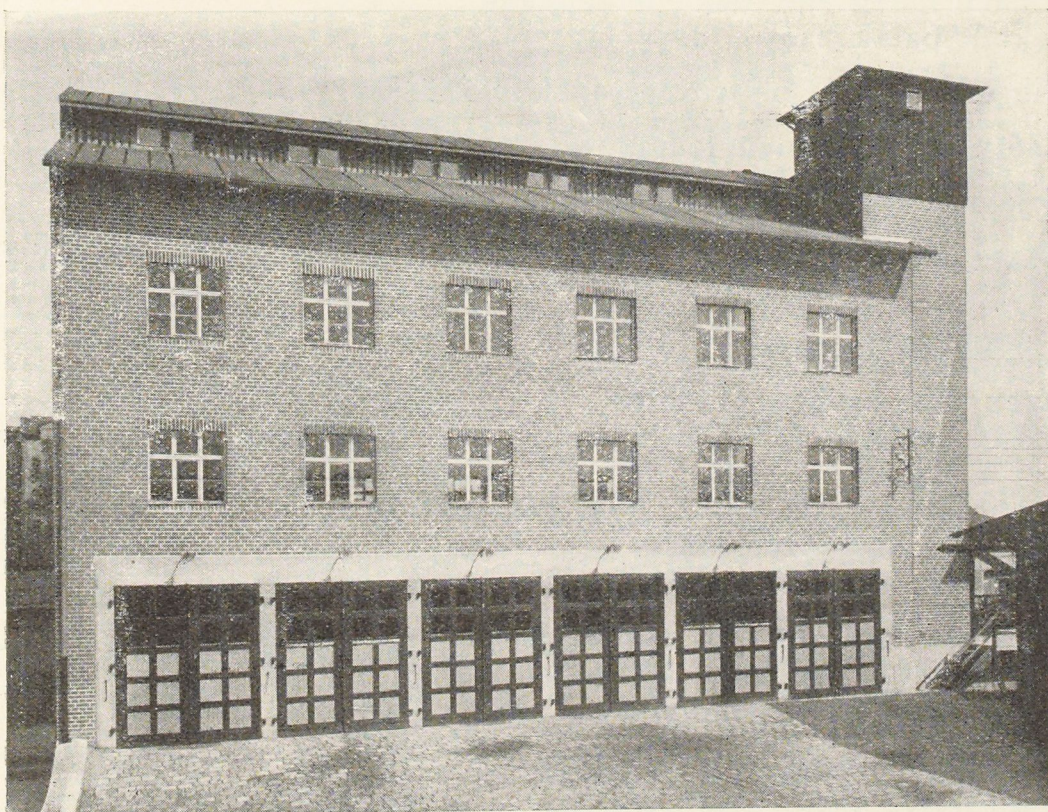
E szellemi és filozófiai beállítottság eredménye a tegnapi építőművészet: a dór templom, a gót katedrális épűgy, mint a hivalkodó múzeum-épület vagy monumentális tudományos akadémia. Az építőművészet az ember egyik kezdetleges korának produktuma. E korában a racionális, exakt tudományok eszközeit és megállapításait nem ismerte és elmosódott szellemi területeken vélte megtalálni egyensúlyát a gátló, megfeyjthetetlen jelenségek káoszának közepette. E szempontból a metafizikai kutatásoknak „szentelt” tudományos intézet egynívójú a pogánykor lóáldozó oltáraival. Előbbinek szimbólikus, reprezentáns „klasszicizáló” díszei és proporciói jelentik ugyanazt az építőművészetet, mely már a pusztai vándornepek sátraiinak ellenségtől-elvett tárgyakkal való feldíszítésében is megnyilvánult. A klasszicizáló építészetben Vignola és Palladio segítségével győzzük le pillanatnyilag a racionális fel nem ért ellenséget. Az ember díszszel hivalkodik ott, ahol ésszel nem bírja. A kora arculatát tudatosan alakító ember nem imával és ráolvasással, nem metafizikával v. szimbólumokkal és egyéb régi művészeti rekvizitumokkal közelíti meg az ismeretlen területeket, nem a homályosan kispukulált „kifejezhetetlen” kifejezésére törekszik. Építése sem a tegnapi szellemi beállítottságnak megfelelő építőművészet, hanem exakt, tudományos eszközöket használó mérnöki működés: építőipar. Amaz szerzetesi v. papi tevékenység, romantikus, bohém-alkatú „művészek” területe volt. Ez hüvös, reális, megfogható terrén. Ennek nincsenek komplikált, akadémikus papír-szabályai, terjengős esztétikai normái. Az építőipar **anyag**i **szükségletek** kielégítését végzi, tudományos, matematikai kutatások eredményeit hasznosítja. Minden másodlagos értelem v. jelzés, szimbolizálás idegen tőle. Az építőipar nem alkot, nem alkothat Kierkegord-émlékművet, „Béke-házát” v. akár a munka dicsőítésére emelt „munka tornyát” sem. Lakóházat, gyárat, fürdőt, iskolát, adminisztrációs központokat, civilizációs, kollektív, elsődleges igényeket kielégítő ház-szerkezeteket épít. Történeti szempontból a XIX. század materialista-darvinista, természettudományos alaplerakását realizálja, mikor a mindég jobban megismert, kikutatott természeti erők világos, számtani viszonylatokba, képletekbe tett ereje ellen szegzi oda az új házat. Az új épületszerkezetet, ház-gépet a kollektív emberi munka, kollektív alkotás és termelés védelmének, héjának. Ahogy az áramfejlesztő dinamó nagyszerű dörzs-rendszerét védem erős acélburokkal a párás levegő ellen, porból lerakodó, akadályozó piszok stb. ellen. Az építőművészet alkotásait kézímunkával kellett megalkotni. Szerkezetei, munkarendszere a kézműipar nívóján állanak. Ezzel szemben az építőipar szerkezetei gyáripari eljárások termékei, munkarendszere a modern amerikai módszerekre alapul. (Ford, taylorizmus, rendszeres munkamenet-vizsgálatok, előre grafikonba szerkesztett időrend stb.) Az építőművészet egyéni kezűgyességet tételez fel (hires köfaragók a középkorban), az építőipar a jó gép egyéniségnélküli, exakt munkáján alapul. Mentés minden tradiciótól, stílus-dogmától és díszítő törekvéstől. Egyedül magából a feladatból indul ki. A technika és gépípar eredményeit, racionális eljárásait használja fel a teljes ökonómia törvényei szerint. Igényli az újabb és újabb találmányokat. Állandóan alkalmazkodik a jelenhez. Nem tradíciós, nem utopisztikus.

Az építőipar termékeinek alakját, megjelenését is e törekvések szabják meg. Az igények pontos kielégítése a cél, minden alaki szempont háttérbe szorul. Az építőipar szempontjából kisíklás volt a szecesszió, bármennyire tradícióellenes volt. Bármely modern építész „stílus-alakító” törekvése is tévelygés, mert az építészet lényegétől idegen esztétikai hatásokat céloz. Tévelygés a színes ház vagy az absztrakt kép törvényeit követő enterjör elrendezés. Nem „homlokzat-

szabályzó“-kra, hanem építőipari civilizációra van szükség. A mai korszerű építészeti fent helytelenített jelenségei az építőművészet kerékkötő maradisága és modorosságai ellen támadt átmeneti reakciók csupán s nem térítik el az új építőipart céltudatos útról. Az építőipar útja pedig nem a művészet útja.

A történelmi újkor építőművészetének korcs hagyatékát nyögi ma is az építészeti. E hagyaték époló idegen az építőipartól, mint elődje, a kizárólagos templomépítés Versailles, Würzburg híres kastélyai épüget nem közvetlen építő-célból épültek, mint a pogánykor oltárai. Reprerentációs, anyagi és szellemi nagyságot pompával szimbolizáló alkotások Végeredményben szintén a letűnő szellemi, elspiritualizált kultúra alkotásai. Idejük lejárt A tisztítást a célját nem ismerő v. célját vesztett építészeti terén az építőipar végzi el. Matriális igényeket elégít ki. Gép, technika, tudomány, találmányok segítségével végzi el közvetlen feladatát. Az ember fejlődő, szétágazó, kollektív teremtő tevékenységeinek ad fedelet, semerre nem tekint, exakt alapossággal dolgozik.

Forgó Pál

PAUL HEIM : Lagerhaus-Raktárház

VERS

Halott galambok menete szállt előttem. Mint egy megfagyott fátyol. Csillagok hideg csókjai szálltak. Széttört tavaknak lelke. Riadt szél.

A könnyek, miket sírtak, most visszahullanak rám. Meztelen, elhagyott lányok. Eltépett rongyok ők. Verdeső sötét zászló.

Vezeklés ez, vagy eltévedt vándorok menete. Mintha jajgatva útrakelne a búza. Az eltört bokrok és a gyöngye fű kiált.

Az emlékezetünkben síró csókok úsznak.

Taposott szőlő széttörött pohár

kitárt karok

Ó

Messze vagytok

Mint a tegnap lehullott órák

Valami hideg éjjel

Mi örülten és tétovázva hullunk

Valami hideg éjjel dalol mibennünk

rekedt patak szól

Megőszült csillagok virrasztanak fölöttünk.

Szétszakadt könnyű felhők

S jajjaid nyája követ, mint hideg árnyék

S az út szálló pora.

Szegi Pál

LÁBNYOMOK

Ezek a némaság madarai

párakban huzódtak a felhők közé ezen a hideg éjjelen kikezdték a holdat

a hegy bástyái mögött a hold vére csurog ezek a hullámok a mozdulatlan fal körül

a fuldokló kiáltás ahogy elmerül karmaik között.

S az árnyékok hosszú processziója a szélből kigöndörödő erdők tejszagú emlékeim egy halott lány

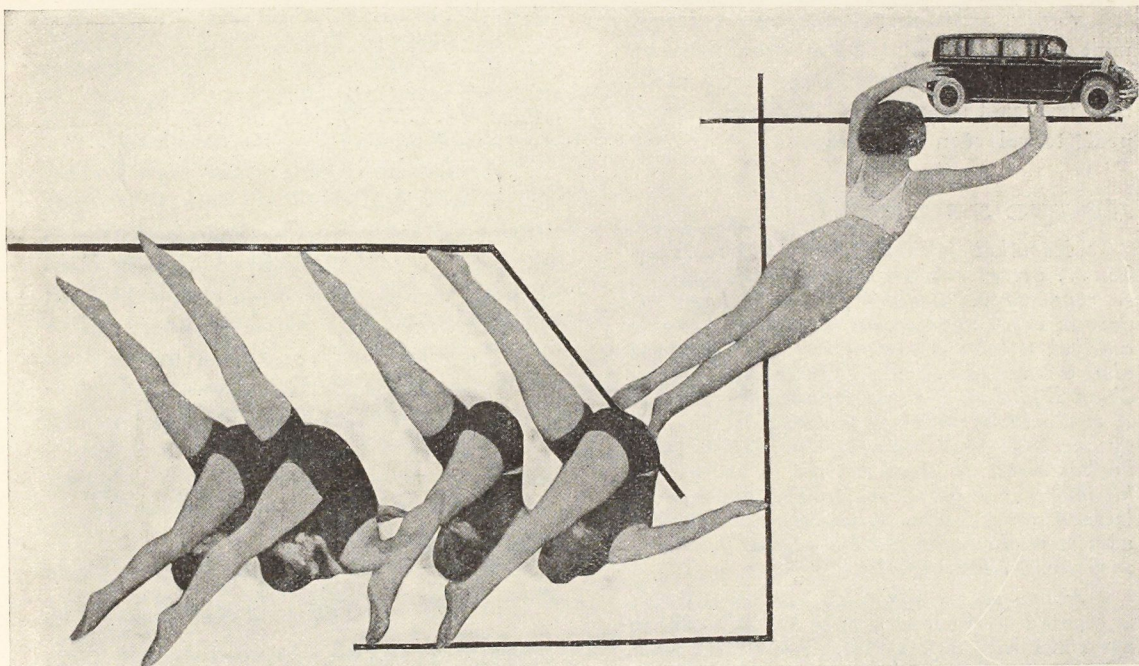
s arcom az ablak rámájában

hiába kísért meg ez az óra!

Egyedül vagyok

lomha mozdulatok nyújtóznak belőlem.

Zelkovits Zoltán

Arch G. HIRSCHEL-PROTSCH, Breslau : Fotomontage

ÁPRILIS MÁJUS: IKERHULLÁK

Kecskemét (1927 május)

TÖREKY TÖRVÉNYSZÉKI ELNÖK:
„Az uralkodó rendszert szabad kritizálni és helytelenítő megjegyzésekkel kísérni az uralkodó rendszer tévedéseit...”

Nem teszem.

A munka

Két vélemény:

AZ ÁLLAMFÉRFI: „mikor filozófus nyugalommal pillant vissza... azt szűri le eddigi életéből, tapasztalataiból, minden eddigi útjából és küzdelméből, hogy az életnek egyetlen tartalma van: a munka. Ez nem egyszerű szólam és nem is hat szólamként, — az élet igazsága ez, az életé, amelyet a munka tesz érdemessé, amely csak a munkában mélyül el igazán.”

PACZIGA BANDA VEZÉR: „Nincs értelme, hogy én az uraknak össze-vissza beszéljek. Rendes, becsületes betörő és tolvaj vagyok, mint azelőtt. Nem vagyok bolond, hogy dolgozzam, amikor a munkából nem lehet megélni...”

Törvényszék

„Nézzetek ide, itt van a császár! A huszadik században megvásárolva hozzátok császárokat és ti nem emelitek fel tiltakozó szavato-

kat?... Majd páncélhajómmal verem szét az egész társaságot, mindannyitokat a páncélhajóm alá süllyesztelek, majd jön Lucifer és vissza fogja szerezni az én koronámat tőletek!... Ön pedig mondja meg ellenségeimnek, hogy a császár meghal, de a többiek utána pusztulnak...”

mondta egy törvényszéki tárgyaláson G. vádlott a bírónak. Nekem tetszik ez a védekezés. Sőt, azt tartom, hogy ez ma az egyetlen lehetséges védekezés. Lehet, hogy örült a vádlott — ami csak megerősítené azt a hitemet, hogy az örültség a leghatásosabb védekezés a külső elnyomatás ellen — ha nem olyan szellemes ember, hogy megérdemelné, hogy az legyen. A bíró szimulálás gyanúja alatt elrendelte elmebeli állapotának megvizsgálását.

Hideg-meleg víz...

„Sixtus Bourbon pármai herceg két és fél napot Budapesten töltött. Zita királyné fivére sokkal jobb állapotokat talált nálunk, mint Ausztriában. Szobájából nem mozdult ki és csak pénzemberekkel tárgyalt... Magyarországon, mondotta, egészen más a levegő, mint Bécsben...”

vagysis: a Ritzben egészen más a levegő, mint a Grand Hotelben? Én ebben tisztelettel kétkedem. Az egyikben ép úgy, mint a másikban, üzleteket szokás kötni, a pénzembereknek pedig tudvalevően nincs száruk.

Apaga satanas!

„Rómából jelentik: Egész Olaszországban... ijesztő sok lett a zsebtolvajlás... — A rendőrfőnök kiadta a rendeletet, hogy fogdossák össze mindazokat a gyanús elemeket, amelyek valaha is zsebmetszés miatt vizsgálat alatt állottak. Több mint kétszáz ilyen ember akadt Rómában s mindannyiukat előállították. A rendőrfőnök beszédet intézett hozzájuk, figyelmeztette őket, hogy térjenek jó útra, s ne kockáztassák az olasz főváros jó hírnevét, de különben is a detektívek sokkal inkább résen lesznek, mint valaha. A szívhez szóló beszéd után a rendőrfőnök mind a kétszáz hivatásos zsebtolvajt lefényképeztette.“

Abban az országban történt ez, melyben a szentek a madaraknak is prédikálnak. Itt egy zenei hanghordozás nagyobb élmény néha, mint egy ágyúlövés. Zsebtolvajoknak prédikálni? — miért ne, ha hiszünk az eredendő bűntelenségben. De a szívükre apellálni s utána, mintegy biztosító klauzulaként, lefényképeztetni őket, azaz kétkedni saját hitünkben: tipikus esete ez életünk állandó duplicitásának, a szellemi attitűdünk s reális gesztusaink közti szakadatlan összeütközésnek, melyben minden eredendő becsületesség és hit felőrlik. — Választani kell: jobbra vagy balra, a zene és az ágyúlövés között.

Szabad-verseny

Az életnek néha vannak szimbolikus gesztusai, melyek felejtethetlenné válnak:

„Johannisburgból jelentik, hogy pénteken délben megtörtént a lichtenburgi kerületben a nagy versenyfutás az új gyémántmezők felé, hogy a kincskeresők lecövekeljék a maguk területét, ahol gyémánt után fognak kutatni. 25000 ember vett részt a futásban, ennyien állottak fel két mérföld szélességű vonalon és várták a jelt a startra... Régi szokás, hogy verseny dönti el, kié milyen terület legyen, ha új gyémántmezőt találnak... A gazdag gyémántásó társaságok hivatásos versenyfutókat állítottak a sorba.“

Sorstragédia

„Prágából jelentik: ...nem mindennapi becsületsértés... a főmagánvádoló egy héthónapos csecsemő. A csecsemő apja, egy neves prágai újságíró, a csecsemő nevében becsületsértés címén feljelentette a csecsemő huszéves

dajkáját. A becsületsértés olyképp történt, hogy a csecsemő éktelen ordítással tiltakozott a táplálkozásnak a csecsemőnél megszokott módja ellen. A dajka erre megragadta a babát és ráordított: „Szopj már te...!“ És itt egy reprodukálhatatlan kifejezés következett...“

A csecsemő: Papa, miért reprodukálhatatlan az a kifejezés? — **Apa:** Mert nem írhatom ki az ujságba! — Miért nem írhatod ki, papa? — Mert illetlen, fiam! — Miért illetlen? — Mert izléstelen, fiam! — Miért izléstelen? — Mert szemérmetlen, fiam! — Miért szemérmetlen? — Mert arcpírító, fiam! — Miért arcpírító? — Mert felháborító, fiam! — Miért felháborító? — Mert sértő, fiam! — Miért sértő? — Mert reprodukálhatatlan, fiam! — Miért reprodukálhatatlan, papa? — Hallgass már te...! és itt egy reprodukálhatatlan kifejezés következett.

Az apa fia nevében becsületsértés címén feljeleníti saját magát.

Isten keze

„Imádkozom. A Miatyánkkal kezdtem, hangosan mondtam: „és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek“ ezt imádkoztam. Akkor láttam, hogy a főtisztelendő úr milyen gúnyosan néz rám. Talán az Isten keze volt itt. Már az Isten is megsokalta ennek a papnak rossz-ságát, az egész falu ismerte. Ekkor mintha az Isten keze játszott volna közre, előkerült a revolver. Nem vagyok elvetemedett gazember, hiszen bent voltam az Isten házában és nem akartam bemocskolni az Isten házat...“

vallotta törvényszéki kihallgatáson egy ember, aki a templomban agyonlőtt egy papot.

Egy rongy van, egy rongy van a szívem helyén

„Székesfehérvárról jelentik: A sz.-i törvényszék három és fél évi börtönre ítélte B. I. 24 éves fiatalembert, aki több betöréses lopást követett el. B. már idáig is többször került a bíróság elé és ismételtelen szenvedett börtönbüntetést. Amikor a fiatalember meghallotta az ítéletet, kiáltozni kezdett: — Nem nyugszom bele! Fellebezek kötélért! — A tanácselnök rászólt a vádlottra, hogy ne tréfáljon a bírósággal, de B. csökönyösen kitarított amellett, hogy fellebez s halálbüntetést kér, mert kevésnek találja a büntetést.“

Egy ember, kibén megvan a bátorság, hogy életével fejezze ki a társadalomról való véleményét. — Difficile est satiram non vivere — mondta s halálbüntetést kért a szatírára.

DÉRY TIBOR

EMLÉKSZERSZÁM

A folyam zúg és fölemelkedik a hegyekben, mint az északi medve
s hátára veszi Áon zászlókbacsavart testét, aki
politikuskok kegyeltje, mint a fegyvermult
s szobrok márványesőjében vágat, felhőbundáit ledobja magáról
s a zászló, mely az igazság szeme re csavarodik, neki is
láttni engedi veritékrózsás testét, alszik
a világ-közöny, jelenés, erő háromkerekű járművén,
melybe három tája felé három égboltozat van befogva.

A ditirambusok immár csak múltbakkal járnak a fűszálakon,
a nyugati bölcs tett kárt amugyis részeges testükben,

a halál előtt
két ország határt cserél.

JELENLÉT (6)

Egy mérföldkő, egy hang s az árnyék bontott vitorlája reszket,
hegyek mögött felemelkedik a hó és átvonul,
árnyékok elszakítom a faltól, mint a könnyű selymet, melyben a lélek
ismeretlen porzója ég,
mit méhszemeim se láttak.

Fölfejtí hálóját a visszás pók és elveszíti testét,
a levegő gyöngyei virrasztanak az alvó halál fölött,
mely a növények szomorúságát veti a víz megfagyott köreire
s a mozdulatlan gyűrűk alatt felébred
iszapruhájában a hajós.

Egy mozdulatot magadon felejtsz, mint a márvány
s a titkos árzenál felnyílik mögötte.

Aranyszám 8,
hold kulcsa 16,
napkör 3.

JELENLÉT (10)

A sötétség bevonja madárhorgonyait
s a hullám nyergére ül az arc homokfegyverei előtt,
mely folyton hullik a tenger fenekére
s ez a te szigeted.

Az erdő gyantáján átömlik az év,
a hadjáratok lándzsatestükön fölemelik a dombok szárnyait,
az óriás eldobott szemét keresem,
egy halotton,
kinek csontborát kiitta a szél
s most felhősátrában magányos.

PÁN IMRE

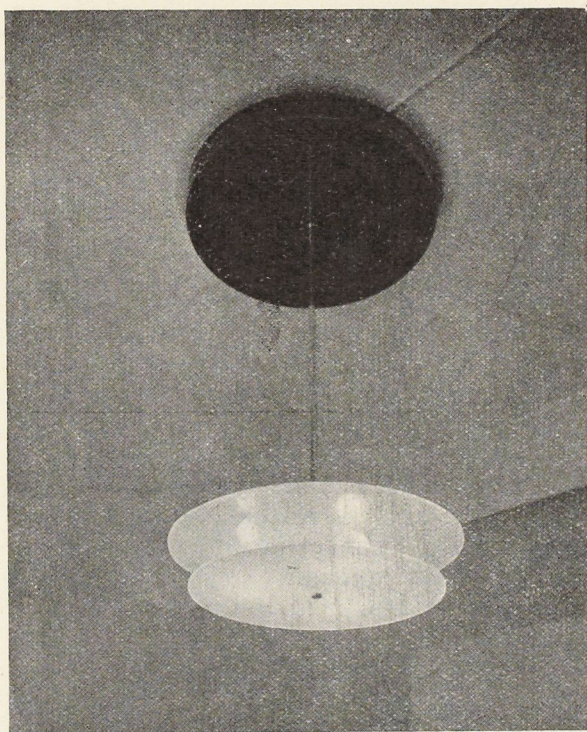
AZ OROSZ FILMMŰVÉSZET

WALTER BENJAMIN (W. L. Berlin)

Az orosz filmipar legkiválóbb alkotásait Európában sokkal könnyebben tudjuk megfigyelni, mint Moszkvában. Berlinbe pl. már a kiválasztott jó filmek kerülnek el, míg Moszkvában a sok film közül magunknak kell kiválogatnunk a jókat. Az oroszok saját filmeikkel, úgyszólván, minden kritika nélkül állanak szemben, úgyhogy nem is kérhetünk tőlük felvilágosítást, milyen filmet nézzünk meg. (A „Potemkin” nagy sikere is Németországból indult el.) A megítélésnek ez a bizonytalansága annak tudható be, hogy nincs alkalom az európai filmmel való összehasonlításra. Jó külföldi filmeket ritkán látni Oroszországban. Az orosz kormánynak filmbevásárlásainál az az álláspontja, hogy az egymással konkuráló világcégeknek az orosz piac olyan fontos, hogy reklámból leszállított áron kellene a filmeket rendelkezésre bocsátaniok. Természetes, hogy ilyen viszonyok között a jó, magasárú filmek nem jönnek be. A publikum ilyen beállítottsága az egyes orosz filmszínészek részére könnyen elérhető előnyökkel jár. Iljinsky például nagyon rosszul kopírozza Chaplint és kiváló komikusnak tartják, csupán azért, mert nem ismerik a valódi Chaplint.

Komolyabban és általánosabban nyomják el a közepszerű filmeket az orosz belpolitikai viszonyok. Alkalmas szcenáriumokat nem könnyű szerezni, mert a tárgy megválasztása szigorú ellenőrzés alá esik. Legszabadabb Oroszországban a könyvek cenzurája. Sokkal szigorúbban ellenőrzik a színházakat és legerősebben a filmeket. Ez a skála arányos a mindenkori nézőközönség nagyságával. Ilyen viszonyok között az alkotás maximumát az orosz forradalom idejéből vett különböző epizódok képezik; filmek, melyek a még távolabbi múltba nyúlnak vissza, adják a jelentéktelen átlagot. Vigjátékok európai viszonyokhoz mérten egyáltalában nem jönnek tekintetbe. Az orosz filmtermelés jelenlegi nehézségei abban a megváltoztathatatlan tényben gyökereznek, hogy a közönség egyre kevésbé érdeklődik a polgárháború idejéből vett politikai tendenciájú darabok iránt. Az orosz film politikai-naturalista periodusában, ezelőtt másfél évvel, a halálos végű rémdrámák tömegével érte el tetőpontját. Ilyen események ma már nem érdeklik a közönséget. A jelszó mindenütt a belső kielégülés. Film, rádió, színház egyre inkább kénytelen eltávolodni a propagandától. Hogy békésebb hangú és érdeklődést keltőbb tárgyú filmeket termelhessenek, sajtóságos technikai módhoz kellett folyamodni. Mivel részben politikai, részben artistikus okokból a nagy orosz regényeket megfilmesíteni nem volt lehetséges, kivettek belőlük egyes ismert típusokat és azokat egy aktuális, művészi elgondolt cselekménybe „montírozták” bele. Így vesznek ki alakokat Puskin, Goncsarov, Tolsztoj regényeiből és gyakran még az alakok nevét is meghagyják. Különösen a távoli Kelet-Oroszországban játszódnak le ezek az új orosz filmek. „Mi nem ismerünk exotikumot” — akarják ezzel kifejezni. Ez a fogalom ugyanis egy kolonizáló nép ellenforradalmi ideológiájába tartozik. Oroszország nem használhatja ezt a romantikus fogalmat: „távoli kelet”. Részére ez nem távoli és gazdaságilag együvé tartoznak — Egyben azt is jelenti ez: mi nem vagyunk idegen országokra és természeti kincsekre rászorulva — Oroszország a földnek hatodrésze! Náluk minden földi jószág megterem. Ezzel a tendenciával hozták most ki „A földnek hatodrésze” című filméposzt az új Oroszországról.

A főfeladatot megoldani: az egész óriási Oroszországot karakterisztikus képekben, új társadalmi rendjének megváltozásában bemutatni nem sikerült Wertoff rendezőnek. Oroszországnak filmkolonizálása sem sikerült, annál jobban sikerült azonban az elhatárolás Európával szemben. A film így

Arch. G. HIRSCH-PROTSCH, Breslau : Beleuchtungskörper — Menyezetlampa

kezdődik: másodpercek tizedrészeiben váltakozó képek különböző munkahelyekről (forgó kerekek, kulik az aratásnál, rakodóhelyeken) és a kapitalisták mulatóhelyeiről (bárok, klubok stb.). Az utóbbi évek szórakoztató filmeiből kivágtak egyes egészen kis részeket (gyakran csak részeit egy simogató kéznek, vagy táncoló lábnak, egy részt a frizurából vagy egy sávot a nyakból, amelyen egy collier van), ezeket azután úgy montírozták, hogy azok állandóan a robotoló proletárokat mutató képekbe vegyültek. Sajnos ezt a formát a film hamarosan elveti és orosz vidékek és népek leírásával foglalkozik. Hogy ezen a téren milyen bizonytalanul tapogatódnak még az is bizonyítja, hogy mialatt a film emelőd, fogantyút, vagy transzmissziókat mutat, a zene Lohengrin- és Tannhäuser-motívumokat játszik. Mindenesetre, karakterisztikusan mutatják ezek a felvételek azt a törekvést, hogy a filmeket dekoratív és színészi eszközök nélkül, közvetlenül az életből magából kell kialakítani. Az új és jó jelszó „el a maszktól” seholsem érvényesül jobban, mint az orosz filmnél. Épen ezért a filmstár jelentősége itt a legkisebb.

Az orosz kulturfilmnek nemcsak legérdekesebb objektuma, hanem egyben a legfontosabb közönsége is a paraszt. A film útján igyekeznek a parasztnak történeti, politikai, technikai és higiéniai ismereteket közvetíteni. Egyelőre azonban még tanácstalanul állnak a felmerült akadályokkal szemben. A parasztok felfogási módja egészen más mint a városi lakosságé. Azt tapasztalták, hogy a parasztpublikum nem képes két szimultán cselekménysorozatot, mely minden filmnél százszor is előfordul, követni. Csak akkor értik meg a filmet, ha egyetlen képsorozat következik egymásután és egészen úgy játszódik le, mint a Moritaten képek. Minthogy sokszor megtörtént, hogy komolyan gondolt részek ellenállhatatlanul komikusan hatottak, viszont komikus részek meghatották a falusi

közönséget, az illetékesek elhatározták, hogy a vándormozik részére, melyek Oroszország legtávolibb helyeire és olyan népekhez kerülnek el, melyek soha még várost, vagy közlekedési eszközt nem láttak, külön filmeket állítanak elő. Ilyen kollektív filmeknek és rádióknak a közvetlen hatását megfigyelni egyike a legnagyobb néppszichológiai kísérleteknek, melyek ebben az óriási laboratóriumban — Oroszországban — készülnek. Természetesen a falusi mozikban a különböző felvilágosítófilmek játszik a főszerepet. Gyakorlati dolgok, mint a védekezés a sáskajárás ellen, a traktorok kezelése, az iszákosság gyógyítása a legfontosabbak. Mégis van sok olyan dolog a vándormozik programjában, amit a parasztok nagytömege nem ért meg. Ezek a dolgok kiképzési anyagul szolgálnak a falusi szovjet tagjainak, a parasztlevelezőknek stb.-nek, mint a legelőrehaladottabb elemeknek. Jelenleg ezzel kapcsolatban egy „Intézet a nézőközönség tanulmányozására” című intézmény felállításának a gondolatával foglalkoznak. Az intézet célja lenne kísérletileg és elméletileg tanulmányozni, milyen reakciókat váltanak ki az egyes filmek a nézőközönségekben.

Általánosan nagy az érdeklődés minden technikai dolog iránt, ezek szerint azt kellene hinnünk, hogy a grotesz film is közkedvelt. Ténylegesen azonban éppen ez a szenvedélyes érdeklődés a technika javára egyelőre kizár minden komikumot, úgyhogy az amerikai excentrikus komédiák teljes kudarcot vallottak. Ironikus és szkeptikus beállítást ipari dolgokban nem tud az új orosz közönség felfogni. — A polgári életnek minden tárgya és problémája teljesen kiveszett az orosz film-ből, így elsősorban: nem tűrik a filmben a szerelmi drámákat. A szerelmi ügyeknek drámai, vagy még tragikus kiélezését az oroszországi életben lenézik. Azokat az öngyilkosságokat, melyek csalódás, vagy boldogtalan szerelem következtében néha-néha még ma is elkövetnek, a kommunista közvélemény a legsúlyosabb excessusnak minősíti.

Mindazok a problémák, melyek a diszkusszió középpontjában állanak, úgy a film, mint az irodalom új tartalmának problémáját képezik. Az új „Burgfrieden” éra következtében nehéz helyzetek adódtak. Biztos alapon akkor fog állani az új orosz film, amikor a kialakuló társadalomnak (nemcsak az államhatalomnak) belső viszonyai elég erősek lesznek egy megcsinált „Társadalmi komédia” befogadására

Fordította: EMAN FREIBERG

Wir bitten alle Anfragen bezüglich der Gruppe „Das Junge Schlesien“ an Architekt Günter Hirschel-Prottsch, Breslau, B. Viktoriastrasse 97, zu richten. — Die Photographien der schlesischen Beilage stammen von Heinrich Klette, Walter Silber, Ed van Delden, Photographische Werkstatt der Kunstakademie, Breslau. Die Klischeés stammen von der Firma Schönhals in Breslau

A „Dokumentum” II-ik sorozatának első füzeté, a nyári szünet után, szept. 1-én jelenik meg

DOKUMENTUM

SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V. KER., SZIGET UCCA 16. I. EMELET 14. SZ.
SZERKESZTI ÉS KIADJA KASSÁK LAJOS

ELŐFIZETÉSI ÁRA

EGY SOROZATRA (10 SZÁM) 14.40 P

FÉL SOROZATRA (5 SZÁM) 7.20 P

A „DOKUMENTUM” MINDEN EGYES KÖZLEMÉNYEÉRT A SZERZŐ FELEL
A HÖBUS NYOMDA, TELEFON: 133—98. A NYOMDÁÉRT FELEL: RASOVSKY ÁRPÁD

Speciális Szanatórium és Diétás Gyógyintézet Pöstyén-Fürdő

Ideális komfort. Igen mérsékelt árak. Bővebb felvilágosítást nyújtanak az orvosi vezetők

Dr. SCHMIDT LÁSZLÓ
ÉS Dr. WEISZ EDE

SIMPLON NAGYKÁVÉHÁZ

**Színházi vacsora
Hideg és meleg ételek**

**VIII., József körút 8.
Igazgató: Upor József.**

DOCUMENTS INTERNATIONAUX DE L'ESPRIT NOUVEAU

a nemzetközi új művészet több nyelvű folyóirata. Formátum: 21×26 cm 64 oldal. Gazdag képanyaggal. Szerkesztők: PAUL DERMÉE és M. SEUPHOR, PÁRIS, Magyarországi főbizományos:

„MENTOR” könyvkereskedés
BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 17. SZÁM.

H **ATSCHKEK ÉS FARKAS**

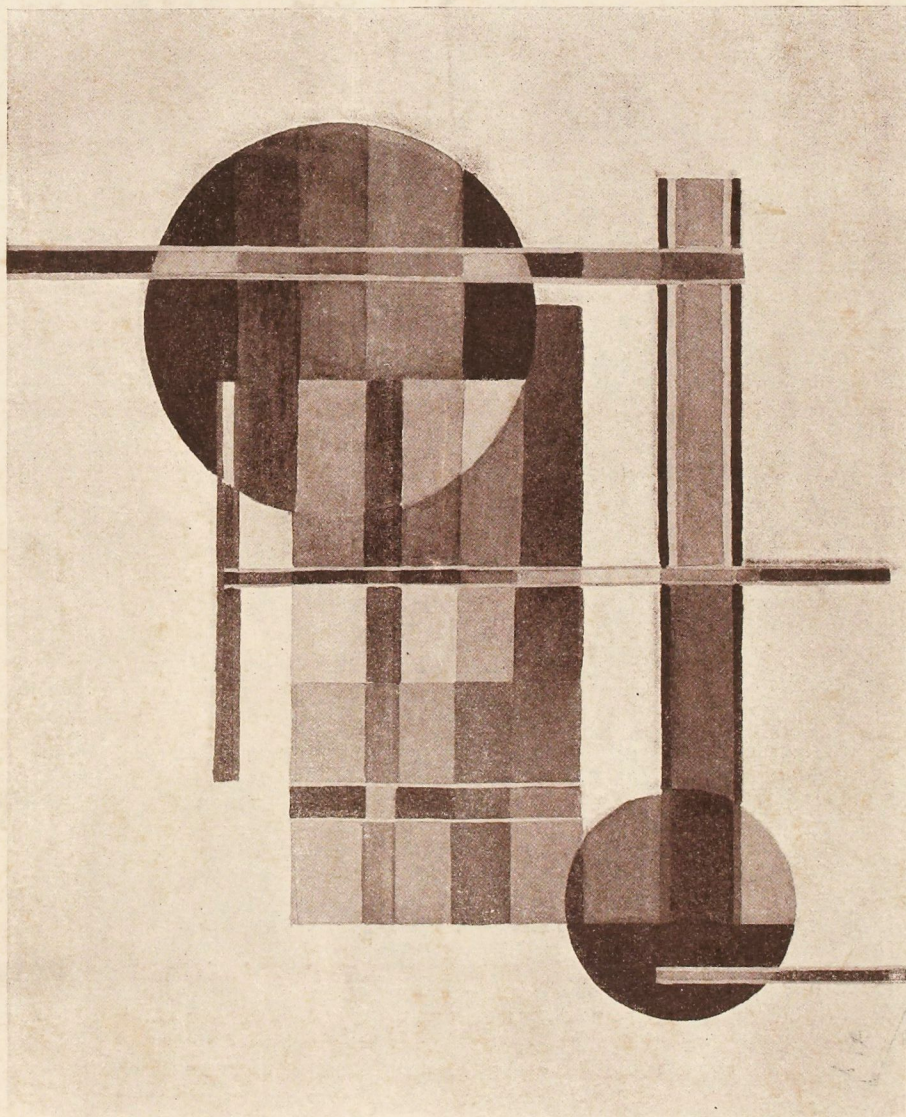
LEGJOBB
FÉNYKÉPEZŐ
GÉPEKET ÉS
ALKATRÉSZEKET

CÉGNÉL VÁSÁROLHAT
BUDAPEST

FIOK: VI, ANDRÁSSY UT 31. SZÁM FŐÚZLET: IV, KÁROLY KÖRUT 26

**a dokumentum kiadásában megjelent
nádass józsef: megy körben az arc című
új verseskönyve. ugyancsak a napokban
jelent meg kristóf károly: mestercsapás
című első verseskönyve. a kötetek ára. P e n g ő**

2

GUNTER HIRSCHEL-PROTSCH: AKVARELL. (JUNGE SCHLESIEN)